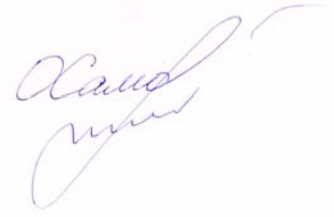

КЛАСИЧНИЙ ПРИВАТНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

САМОДУМСЬКА ОЛЕНА ЛЬВІВНА

УДК 376.011.3-051:374.7

**ТЕОРЕТИЧНІ І МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ПІДГОТОВКИ
МАЙБУТНІХ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ
ДО НАВЧАННЯ ДОРΟΣЛИХ
В УМОВАХ НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора педагогічних наук

Запоріжжя – 2020

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Класичному приватному університеті, м. Запоріжжя.

Науковий консультант –

доктор педагогічних наук, професор
СУЩЕНКО Тетяна Іванівна,
Класичний приватний університет,
професор кафедри освіти та
управління навчальним закладом.

Офіційні опоненти:

доктор педагогічних наук, професор,
член-кореспондент НАПН України
ЛУК'ЯНОВА Лариса Борисівна,
Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих
НАПН України імені Івана Зязюна, директор;

доктор педагогічних наук, професор
СОРОЧАН Тамара Михайлівна,
Центральний інститут післядипломної освіти
ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН
України, директор;

доктор педагогічних наук, професор
ВОЛКОВА Наталія Павлівна,
Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро,
завідувач кафедри педагогіки та психології.

Захист дисертації відбудеться «20» березня 2020 р. о 9⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 17.127.04 в Класичному приватному університеті за адресою: 69002, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 70б, ауд. 124.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Класичного приватного університету за адресою: 69002, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 70б, ауд. 114.

Автореферат розісланий «19» лютого 2020 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

І. І. Облес

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Глобальні зміни, які стрімко відбуваються на всіх рівнях соціально-економічних систем, зумовлюють модернізацію суспільних процесів в Україні, зокрема в системі освіти. З прийняттям Закону України «Про освіту» (2017 р.) одним зі складників державної системи освіти є освіта дорослих. Реалізувати право на її здобуття доросла особа може шляхом формального, неформального та інформального видів, які держава повністю визнає й покликана створювати відповідні умови для їхнього розвитку.

Освіта дорослих стає важливою інвестицією в людський капітал та його продуктивні показники: знання, навички, мотивації, здоров'я. Водночас людський капітал є головним фактором формування та розвитку інноваційної економіки знань як наступного вищого етапу розвитку суспільства й тією характеристикою, що визначає спроможність людини до творчої праці з метою створення товарів, послуг, доданої вартості. Знання стають основою для трансформації людства в суспільство, яке навчається впродовж життя, що є основним меседжем сучасної освіти дорослих і найповніше відображає її напрями та завдання.

Ідея наукової розвідки ґрунтується на основних положеннях нормативних документів: Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року (2013 р.), Закон України «Про вищу освіту» (2014 р.), Стратегія сталого розвитку «Україна-2020» (2015 р.), «Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні» (2016), «Цілі Сталого Розвитку: Україна» (національна доповідь) (2017), Закон України «Про освіту» (2017 р.), Національний класифікатор ДК 003:2010 «Класифікатор професій» (2010 р. – зі змінами 2019 р.) тощо; теоретичних положеннях методології науки, зокрема педагогіки (С. Гончаренко, В. Краєвський, О. Новиков та ін.); філософських засадах розвитку освіти дорослих (В. Андрущенко, В. Кремень, Л. Лук'янова та ін.); провідних концепціях професійної освіти (С. Амеліна, Н. Волкова, Н. Ничкало, Т. Сущенко та ін.); теоретико-методичних засадах модернізації національної системи вищої освіти (О. Гура, В. Кравченко, В. Луговий, А. Сущенко та ін.); положеннях сучасних наукових розвідок про підготовку професіоналів з навчання дорослих різних категорій (О. Аніщенко, О. Дубасенюк, О. Пехота, Т. Сорочан та ін.).

Тристоронню категоризацію освіти як формальної, неформальної, інформальної запропоновано й обґрунтовано в різні роки ХХ ст. (М. Ахмед, Т. Джеффс, П. Кумбс, А. Роджерс, М. Сміт, Т. Сімкінс, М. Тайт, П. Фордхем та ін.), підтримано й деталізовано сучасними науковцями й практиками (О. Аніщенко, К. Бугайчук, Л. Лук'янова, А. Макареня, Т. Мухлаєва, О. Ройтблат, Т. Сорочан, Н. Суртаєва та ін.).

Сьогодні в Україні є всі передумови для комплексного аналізу проблеми розвитку неформальної освіти дорослих. Проведено низку наукових досліджень окремих її напрямів, які значно збагачують педагогічну науку в таких аспектах: виявленні ролі й місця неформальної освіти в системі неперервної освіти дорослих; розумінні неформальної освіти в контексті порівняльного підходу, її відмінностей від формальної освіти; позначенні взаємозв'язків формальної, неформальної та

інформальної освіти; обґрунтуванні концепції неформальної освіти в контексті вирішення завдань швидкозмінного інформаційного суспільства.

Аналіз джерельної бази свідчить, що впродовж останніх десятиліть вітчизняні й зарубіжні науковці, громадські діячі, психолого-педагогічна спільнота активно досліджують проблеми та перспективи розвитку неформальної освіти (О. Аніщенко, Н. Горук, В. Давидова, Л. Лук'янова, А. Макареня, О. Огієнко, О. Ройтблат, Л. Тимчук, Н. Терьохіна та ін.).

Аналіз педагогічної літератури й дисертацій дає підстави стверджувати, що проблема розвитку неформальної освіти в Україні не була предметом комплексного вивчення та спеціального аналізу, зокрема щодо її концептуальних теоретичних і методологічних положень. Недостатньо дослідницької уваги приділено неформальному навчанню дорослих як фактора, що переважає в теоріях людського розвитку й людського капіталу. Праці прихильників теорії людського капіталу (Г. Беккер, Х. Зібберт, В. Мау, Т. Шульц та ін.) послугували певним підґрунтям для нашої наукової розвідки, однак зазначені автори аналізували лише окремі аспекти неформальної освіти. Тому виникає додатковий інтерес до розробки стратегій розвитку інституцій неформальної освіти дорослих в Україні.

Суттєве значення для просування ідей неперервної освіти, що включає проблеми й тенденції розвитку неформальної освіти, мала п'ята Всесвітня конференція ЮНЕСКО, яка проходила в липні 1997 р. в Гамбурзі (учасниками стали делегати зі 140 країн світу). За результатами гамбурзької конференції в багатьох країнах світу розроблено й запущено в реалізацію соціальні програми підтримки зацікавленої в освітній діяльності частини дорослого населення. Відповідну роль у цьому контексті відведено неформальній освіті.

Однак, цілісна картина щодо підготовки фахівців до навчання дорослих в Україні в умовах неформальної освіти наразі відсутня. Серед українських науковців тривалий час відбувалася дискусія щодо назви професії працівника, який навчає дорослих: андрагог, викладач дорослих, едукатор, педагог для дорослих, інструктор з навчання дорослих, фасилітатор, тренер для навчання дорослих, провідник навчання дорослих, герагог тощо. У чинному офіційному Переліку посад педагогічних та науково-педагогічних працівників жодна з професій прямо не вказувала на здійснення педагогічної діяльності в освіті дорослих, тим більше – в неформальному освітньому середовищі.

Професію «андрагог» до Національного класифікатора ДК 003:2010 «Класифікатор професій» внесено у 2019 р. під кодом професії 2359.2 (Професійне угруповання «Інші професіонали в галузі навчання»). В основу обґрунтування цього рішення покладено Проект кваліфікаційної характеристики професії (посади) «Андрагог» для педагогічних і науково-педагогічних працівників закладів формальної та неформальної освіти, розроблений науковцями відділу андрагогіки Інституту педагогічної освіти та освіти дорослих імені І. Зязюна НАПН України. Отже, в Україні розпочато процес становлення, апробації й обґрунтування наукових і нормативно-правових основ забезпечення підготовки майбутніх андрагогів формальної та неформальної освіти.

Втім, професійна підготовка як процес здобуття кваліфікації за відповідним визначенням напрямом або спеціальністю для подальшого виконання роботи

в межах професії «андрагог» сьогодні в Україні відсутня, причинами чого є: нещодавнє введення цієї професії до національного класифікатора, брак офіційного обґрунтування кваліфікаційних вимог до професії андрагога, відсутність обґрунтованого алгоритму впровадження цілеспрямованої освітньої програми в заклади вищої освіти (далі – ЗВО) України, що потребує часу, ресурсів, послідовності конкретних дій.

Забезпечити неформальну освіту дорослих досвідченими професіоналами на сучасному етапі розвитку освіти відповідно до соціально-економічних умов інформаційного суспільства, на наш погляд, можливо шляхом розширення професійно-педагогічних вимог до підготовки майбутніх науково-педагогічних працівників у ЗВО галузі знань «01 Освіта/Педагогіка» спеціальності «011 Освітні, педагогічні науки» за спеціалізацією «Педагогіка вищої школи» як поетапного, модельованого, цілісного процесу навчання, що спирається на педагогічні принципи й технології, результатом якого є наявність готовності здійснювати навчання дорослих в умовах неформальної освіти відповідно до рівня професійних компетентностей професії «Викладач». Тим більше, що згідно з кваліфікаційними вимогами до професії, андрагогами можуть бути науково-педагогічні працівники (далі – НПП) з повною вищою педагогічною освітою освітніх ступенів «магістр», «спеціаліст» або з повною вищою освітою відповідного професійного спрямування та спеціально здобутою психолого-педагогічною підготовкою в межах відповідної освітньої програми ЗВО.

Низка вимог до НПП, які планують працювати з дорослими в межах відкритого простору неформальної освіти дорослих, розширюється. Їм потрібно розуміти специфічні цілі, що стоять перед різними категоріями дорослих, які навчаються, мотиви їхньої освітньої діяльності; вміти надавати освітню допомогу, а також забезпечувати соціально-психологічну підтримку; розвивати рефлексивні вміння дорослих, діагностувати освітні потреби й можливості дорослих; розробляти на цій основі оптимальні «освітні» траєкторії; застосовувати інноваційні технології навчання тощо.

Такі інноваційні зміни функціоналу діяльності майбутніх науково-педагогічних працівників, осучаснення вищої професійної освіти пов'язані, насамперед, з актуальними завданнями модернізації процесу підготовки високоякісних фахівців у ЗВО, здатних до саморозвитку та успішної професійної самореалізації в нових соціально-економічних умовах праці. Проблеми інновацій у вищій освіті досліджували зарубіжні (А. Дуглас, П. Зеус, Дж. Уїтмор, Г. Шаклок та ін.) й українські (В. Андрущенко, С. Вітвицька, О. Гура, І. Дичківська, В. Кравченко, О. Романовський та ін.) науковці. Провідні концепції в галузі професійної педагогіки розкрито в працях українських дослідників (С. Амеліна, Н. Волкова, Н. Ничкало, В. Радкевич, А. Сущенко, Т. Сущенко та ін.). Актуальними є дослідження проблем професійно-педагогічної підготовки майбутніх працівників освіти дорослих у закладах вищої освіти (Н. Гузій, О. Дубасенюк, Л. Лук'янова, Т. Сорочан та ін.).

Аналіз наукових досліджень з підготовки майбутніх науково-педагогічних працівників до навчання дорослих в умовах неформальної освіти засвідчує, що науковий пошук учених уможливив отримання важливих наукових результатів

щодо теоретичного обґрунтування особливостей цього унікального в педагогіці професійної освіти явища. Однак, залишаються без належного осмислення питання цілеспрямованої професійної підготовки майбутніх науково-педагогічних працівників до неформального навчання дорослих в межах магістратури. З'ясування реального стану забезпечення потреб дорослого населення України в неформальній освіті, глибини і темпів здійснення у зв'язку з цим сучасних перетворень в галузі вищої освіти, готовності до цієї роботи майбутніх науково-педагогічних працівників показало, що розв'язання проблеми ускладнюється наявністю суперечностей між:

- державним і соціальним визнанням потреби спеціальної фахової підготовки викладачів-андрагогів до навчання дорослих в умовах неформальної освіти й відсутністю обґрунтованого механізму впровадження сучасних стандартів щодо організації такої цілеспрямованої підготовки в межах закладів вищої освіти;

- новими вимогами до професійної діяльності науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти, зокрема з навчання дорослих в умовах неформальної освіти, та нерозробленістю науково-теоретичного обґрунтування й інноваційних моделей такої підготовки;

- необхідністю розроблення науково-методичного забезпечення формування у майбутніх науково-педагогічних працівників готовності до неформального навчання дорослих та відсутністю відповідних спрямованих прикладних розробок щодо оновлених напрямів, змісту, технологій зазначеного процесу;

- усвідомленою потребою майбутніх науково-педагогічних працівників у розширенні можливостей подальшого всебічного професійного самовдосконалення в напрямі неформального навчання дорослих і недостатньою розробленістю інструментарію педагогічного супроводу їхнього професійного самовиявлення під час аудиторної та позааудиторної діяльності.

Подолання виявлених суперечностей, відсутність належного теоретико-методичного обґрунтування зазначеної проблеми, пошук ефективних шляхів забезпечення професійної підготовки майбутніх науково-педагогічних працівників у період навчання в магістратурі до навчання дорослих в умовах неформальної освіти зумовили вибір теми дисертації: *«Теоретичні і методичні засади підготовки майбутніх науково-педагогічних працівників до навчання дорослих в умовах неформальної освіти»*.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано в межах науково-дослідної роботи Класичного приватного університету «Розвиток творчої особистості в історії та теорії педагогіки» (номер державної реєстрації 0114U006397), учасником якої є здобувач. Тему дослідження затверджено вченою радою Класичного приватного університету (протокол № 4 від 29 листопада 2017 р.).

Мета й завдання дослідження. Мета дослідження полягає в науковому обґрунтуванні й експериментальній перевірці теоретико-методичних засад професійної підготовки майбутніх науково-педагогічних працівників до навчання дорослих в умовах неформальної освіти.

Відповідно до цієї мети поставлено такі *завдання*:

– проаналізувати соціально-економічні умови та стан розвитку неформальної освіти дорослих на основі сучасних наукових ідей, філософських, психологічних, педагогічних досліджень;

– обґрунтувати доцільність підготовки майбутніх науково-педагогічних працівників до навчання дорослих в умовах неформальної освіти в межах магістратури закладів вищої освіти;

– визначити методологічні підходи, концепцію підготовки майбутніх науково-педагогічних працівників до навчання дорослих в умовах неформальної освіти;

– розробити модель, організаційно-педагогічні умови, професійно значущі доміанти методичного забезпечення підготовки майбутніх науково-педагогічних працівників до навчання дорослих в умовах неформальної освіти;

– запровадити авторську дослідну програму педагогічного супроводу підготовки майбутніх науково-педагогічних працівників до неформального навчання дорослих у межах магістратури;

– експериментально перевірити дієвість впливу запропонованої моделі та дослідної програми на формування готовності майбутніх науково-педагогічних працівників до навчання дорослих в умовах неформальної освіти.

Об'єкт дослідження – професійна підготовка науково-педагогічних працівників до навчання дорослих в умовах неформальної освіти.

Предмет дослідження – теоретичне та науково-методичне забезпечення підготовки майбутніх науково-педагогічних працівників до навчання дорослих в умовах неформальної освіти.

Провідна ідея дослідження ґрунтується на положенні про те, що підготовка науково-педагогічних працівників до навчання дорослих в неформальному середовищі будується на основі органічної єдності загального, особливого та індивідуального. Як загальне – вона є складовою професійної загально-педагогічної підготовки викладача вищої школи; як особливе – має свою специфіку, зумовлену особливістю навчання дорослих за їхнім бажанням в неформальному середовищі; як індивідуальне – відображає залежність успішного навчання дорослих від особистісних якостей та професійної привабливості науково-педагогічних працівників.

Підготовку майбутніх науково-педагогічних працівників до навчання дорослих в умовах неформальної освіти доцільно розглядати як організоване набуття додаткових педагогічних знань і навичок професійної реалізації майбутніми науково-педагогічними працівниками у неформальному освітньому середовищі, спрямоване на розвиток і саморозвиток спеціальних професійних компетентностей в умовах неформальної освіти під час магістерського навчання відповідно до суспільних інтересів і потреб, пов'язаних з провідними характеристиками людського капіталу в інноваційному інформаційному соціумі – знаннями, навичками, здібностями, мотивацією, здоров'ям.

З цих позицій підготовка професіоналів нового покоління викладачів для роботи в умовах неформальної освіти є цілеспрямованим процесом (за визначенням Т. Сущенко) професійно-духовного взаємозбагачення викладачів магістратури і майбутніх науково-педагогічних працівників в умовах сприятливого

психологічного клімату навчальних взаємин, діалогічної культури, інтелектуально-професійної співтворчості.

Концепція дослідження ґрунтується на взаємопов'язаних методологічному, теоретичному й технологічному концептах, що сприяють реалізації головної ідеї дослідження, створюють завершене уявлення про зміст, структуру та науково-методичне забезпечення підготовки майбутніх науково-педагогічних працівників до навчання дорослих в умовах аудиторної й позааудиторної роботи.

Теоретично обґрунтоване й експериментально перевірене методичне забезпечення підготовки майбутніх науково-педагогічних працівників до навчання дорослих в умовах неформальної освіти означає набуття в процесі магістерської підготовки професійної готовності до організації та здійснення неформального навчання дорослих.

Гіпотеза дослідження базується на припущенні, що підготовка майбутніх науково-педагогічних працівників до навчання дорослих в умовах неформальної освіти може бути ефективною, якщо відбуватиметься на основі: теоретико-методологічного обґрунтування її сутності; розробленого науково-методичного забезпечення педагогічного супроводу з урахуванням результатів упровадження моделі й дослідної програми підготовки майбутніх науково-педагогічних працівників до фахової діяльності в умовах неформальної освіти дорослих; дотриманням єдності домінант методичного забезпечення й визначених організаційно-педагогічних умов.

Методи дослідження. У ході дослідження використано такі методи:

– *теоретичні*: аналітичний метод вивчення філософських, психолого-педагогічних теорій – для виявлення стану розробленості проблеми й визначення теоретичних і методичних засад дослідження, систематизації та узагальнення поглядів науковців на різні аспекти окресленої проблеми й формулювання гіпотези; наукового моделювання – для створення моделі формування готовності майбутніх науково-педагогічних працівників до навчання дорослих в умовах неформальної освіти у процесі професійної підготовки в межах магістратури вищої школи;

– *емпіричні*: діагностичні (анкетування, тестування, опитування), обсерваційні (спостереження, самоспостереження); прогностичні (ранжирування, шкалування, дослідна робота); педагогічний експеримент – для виявлення ефективності запропонованої моделі підготовки майбутніх науково-педагогічних працівників до навчання дорослих в умовах неформальної освіти;

– *математичної статистики*: непараметричний U-критерій Манна-Вітні та непараметричний H-критерій Крускала-Волліса – для перевірки та виявлення статистично значущих відмінностей у рівнях сформованості готовності до навчання дорослих у магістрантів експериментальних і контрольних груп під час констатувального та формувального етапів педагогічного експерименту.

Організація дослідження. Дослідження здійснювалося упродовж 2012–2019 рр. й охоплювало чотири періоди науково-педагогічного пошуку.

Перший період – *теоретико-організаційний* (2012–2013 рр.) – вивчення соціально-економічних передумов та стану сучасного розвитку неформальної освіти дорослих в її теоретичному й практичному аспектах; вивчення ступеня дослідження проблеми професійної підготовки майбутніх науково-педагогічних

працівників до навчання дорослих в умовах неформальної освіти в магістратурі ЗВО; визначення суперечностей; формулювання теми, мети та завдань, визначення об'єкта та предмета дослідження, формулювання гіпотези, вибір методів дослідження, складання плану.

Другий період – *діагностично-констатувальний* (2013–2014 рр.) – обґрунтування необхідності й доцільності підготовки майбутніх науково-педагогічних працівників до неформального навчання дорослих в умовах магістратури; підготовка та проведення констатувального етапу експерименту з проблеми дослідження; визначення провідної наукової гіпотези, що було покладено в основу авторської концепції; визначення та конкретизація наукового апарату дослідження, його основних напрямів; формулювання концептуальних засад підготовки майбутніх науково-педагогічних працівників до неформального навчання дорослих; розробка моделі й дослідної програми дослідження; розробка діагностичного інструментарію визначення рівнів формування готовності відповідно до компонентів, критеріїв і показників.

Третій період – *діяльнісно-формувальний* (2014–2017 рр.) – проведення формувального педагогічного експерименту, відповідно до якого здійснено реалізацію дослідної програми формування готовності майбутніх науково-педагогічних працівників до неформального навчання дорослих в процесі професійної підготовки в межах магістратури за спеціалізацією «Педагогіка вищої школи».

Четвертий період – *результативно-аналітичний* (2018–2019 рр.) – здійснено обробку, аналіз і систематизацію одержаних результатів педагогічного експерименту; підготовлено до друку публікації з теми наукового пошуку; оформлено рукопис докторської дисертації; визначено перспективи подальшого вивчення поставленої проблеми.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

– *вперше: обґрунтовано* теоретичні і методичні засади підготовки майбутніх науково-педагогічних працівників до навчання дорослих в умовах неформальної освіти; *визначено* концепцію підготовки майбутніх науково-педагогічних працівників до навчання дорослих в умовах неформальної освіти на засадах системного, синергетичного, культурологічного, аксіологічного, акмеологічного, особистісно-діяльнісного, компетентнісного, феноменологічного, сутнісного, андрагогічного підходів; *розроблено, впроваджено та здійснено* експериментальну перевірку авторської моделі підготовки майбутніх науково-педагогічних працівників до навчання дорослих в умовах неформальної освіти та дослідної програми педагогічного супроводу такої підготовки в межах магістратури закладу вищої освіти з дотриманням організаційно-педагогічних умов (дидактичне забезпечення відбору та проектування цілей, змісту, результатів підготовки майбутніх науково-педагогічних працівників до навчання різних категорій дорослих; науково-методичне забезпечення диверсифікації напрямів, тематики та технологій у процесі підготовки майбутніх науково-педагогічних працівників до навчання дорослих в умовах неформальної освіти; організаційне забезпечення позааудиторної практики підготовки майбутніх науково-педагогічних працівників

до навчання дорослих у неформальному освітньому середовищі) та єдності професійно-значущих домінант (соціально-ціннісної, компетентнісно-професійної, практико-академічної й гуманістичної); *створено* портрет майбутнього науково-педагогічного працівника зі сформованою готовністю до навчання дорослих в умовах неформальної освіти на базі розробленої професіограми андрагога та її моделі – «професіографічного квадранту»;

– *уточнено та конкретизовано*: зміст і сутність понятійних конструктивів «неформальна освіта дорослих», «навчання дорослих в умовах неформальної освіти», «провайдер неформальної освіти», «підготовка та готовність майбутніх науково-педагогічних працівників до навчання дорослих в умовах неформальної освіти»; значення найпоширеніших у сфері неформальної освіти технологій навчання дорослих та освітніх подій (підготовлено глосарій);

– *набули подальшого розвитку* наукові уявлення про етапи розвитку неформальної освіти як складової освіти дорослих України, характеристики сучасних суб'єктів здійснення неформальної освіти дорослих.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що розроблено й упроваджено: авторський спецкурс «Навчання дорослих в умовах неформальної освіти» та спеціальну програму з позааудиторної роботи «Сучасний викладач неформальної освіти дорослих»; дослідницькі проекти «Професіонал неформальної освіти дорослих третього тисячоліття», «Мої життєві компетентності як сучасного викладача-андрагога», «Академія молодого викладача-андрагога»; фестиваль неформальної освіти «Ярмарок сучасних педагогічних технологій навчання дорослих»; авторську методику оцінювання рівнів сформованості основних компонентів (критеріїв, показників) готовності до навчання дорослих в умовах неформальної освіти з застосуванням спеціально дібраного діагностичного інструментарію; відкриту лекцію «Сучасні педагогічні технології навчання дорослих»; авторську програму «Цілі особистості в освіті»; тренінги «Основи професійного цілепокладання», «Емоційна компетентність науково-педагогічного працівника»; майстер-класи «Кар'єрні виміри професійного шляху», «Оптимізація наслідків професійного вигорання», «Елегантний вік: життя прекрасне», «Поважний вік: секрети активного довголіття»; зустрічі з відомими фахівцями неформальної освіти дорослих, керівниками Центрів освіти дорослих тощо.

Основні наукові положення, висновки та експериментальні розробки впроваджено в процес професійної підготовки майбутніх науково-педагогічних працівників до навчання дорослих в умовах неформальної освіти: Запорізького національного університету (довідка № 01.01-13/137 від 23.10.2019); Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара (довідка № 86-904-170 від 31.10.2019 р.); Класичного приватного університету (м. Запоріжжя) (довідка № 828 від 20.09.2019); Комунального закладу Сумський інститут післядипломної педагогічної освіти (довідка № 562-1/03-27 від 18.09.2019); Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (довідка № 30 від 11.11.2019); Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка (довідка № 2866/1 від 19.09.2019); Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії (довідка № 555 від 07.11.2019); Уманського державного педагогічного університету

імені Павла Тичини (довідка № 2341/1 від 25.10.2019); Університету імені Альфреда Нобеля (довідка № 598/1 від 02.09.2019).

У межах дослідно-експериментального дослідження також організовано та проведено відкриті лекції, тренінги, майстер-класи з навчання дорослих на базі діючих в Україні Центрів освіти дорослих (далі – ЦОД) – Громадська спілка «Українська асоціація освіти дорослих», Центр освіти впродовж життя СумДУ (м. Суми), Громадська організація «Золоті Роки» (м. Львів), Освітній центр «Університет третього віку» Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського (м. Миколаїв) тощо.

Практичні результати дослідження можуть бути використані для підготовки спецкурсів, навчально-методичних посібників, методичних матеріалів; у процесі післядипломної підготовки науково-педагогічних працівників щодо навчання дорослих в умовах неформальної освіти.

Особистий внесок здобувача. Всі наукові результати, викладені в дисертації, одержано й перевірено авторкою самостійно. Матеріали кандидатської дисертації на тему «Дидактичні умови організації навчального діалогу в процесі вивчення суспільно-гуманітарних предметів у старшій школі» (спеціальність 13.00.09 – теорія навчання), яку було захищено у 2007 р., в тексті докторської дисертації не використовувалися.

Апробація результатів дисертації. Теоретичні положення й основні результати дослідження обговорено на науково-практичних конференціях, форумах, семінарах: *міжнародних*: «Актуальні проблеми філологічних, психологічних, педагогічних і соціально-політичних наук» (Молдова, м. Кишинів, 2010); «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору» (м. Київ, 2011, 2012,); «Освітні інновації: філософія, психологія, педагогіка» (м. Суми, 2014, 2018); «Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи» (м. Дрогобич, 2015); «Освіта дорослих – регіональний розвиток: досвід, виклики, стратегії: форум до Міжнародних днів освіти дорослих у Запорізькій області» (м. Запоріжжя, 2016); «Сучасні освітні технології у світовому навчально-виховному просторі» (м. Новосибірськ, 2017); «Інноваційні тенденції розвитку системи освіти» (м. Чебоксари, 2017); «Теоретичні та методологічні проблеми сучасної освіти» (м. Москва, 2017); «Освіта дорослих і розвиток громадянського суспільства: форум неформальної освіти дорослих» (м. Київ, 2017); «Навчання людей поважного віку: досвід та перспективи» (м. Вінниця, 2017); «Східно-Європейська зустріч-фестиваль можливостей людей поважного віку “Життя прекрасне. Золоті роки» (м. Львів, 2017); «Формальна і неформальна освіта у вимірах педагогіки добра Івана Зязюна» (м. Полтава, 2018); «Підготовка фахівців у сфері освіти та менеджменту: європейський вимір» (м. Черкаси, 2018); «Розвиток професійної майстерності педагога» (м. Тернопіль, 2018, 2019); «Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми» (м. Вінниця, 2018); «Академічна культура дослідника в освітньому просторі» (м. Суми, 17 травня 2018 року); «Наукова школа академіка І. А. Зязюна у працях його соратників та учнів» (м. Харків, 2018); «Модернізація освітнього середовища: проблеми та перспективи» (м. Умань, 2018); «Професійна підготовка фахівців в умовах неперервної освіти: андрагогічний

підхід» (Словаччина, м. Прешов, 2018); «Інтернаціоналізація вищої освіти. Організація навчального процесу та інноваційні методи навчання у вищих навчальних закладах Польщі» (Польща, м. Варшава, 2018); «Теорія і практика освіти дорослих» (Словаччина, м. Прешов, 2018); «Конкурентоспроможність вищої освіти України в умовах інформаційного суспільства» (м. Чернігів, 2018); «Сучасна освіта – доступність, якість, визнання» (м. Краматорськ, 2018); «Наукова діяльність як шлях формування професійних компетентностей майбутнього фахівця» (м. Суми, 2018); «Концептуальні засади розвитку освіти дорослих: світовий досвід, українські реалії і перспективи» (м. Київ, 2018); «Інноваційний розвиток вищої освіти: глобальний, європейський та національний виміри змін» (м. Суми, 2019); «Наукова спадщина академіка Івана Зязюна у вимірах сучасності та майбутнього» (м. Чернігів, 2019); «Філософсько-світоглядні та культурологічні контексти неперервної освіти» (м. Дніпро, 2019); *всеукраїнських*: «Квазіпросторові відносини людини і середовища: педагогічний, психологічний, біологічний, медичний аспекти» (м. Полтава, 2009); «Особистісно-професійна компетентність педагога: теорія і практика» (м. Суми, 2017); «Теоретичні та практичні засади соціалізації людей похилого віку» (м. Миколаїв, 2017); «Інноваційні технології розвитку особистісно-професійної компетентності педагогів в умовах післядипломної освіти» (м. Суми, 2017); «Формування громадянськості як якості особистості засобами освітньої діяльності: реалії, проблеми та перспективи» (м. Глухів, 2017); «Управління закладами освіти на засадах акмеологічного підходу» (м. Житомир, 2018); «Професійний розвиток фахівців у системі освіти дорослих: історія, теорія, технології» (м. Київ, 2018); «Педагогічна освіта в Україні: пошуки, стратегія, перспективи розвитку» (м. Полтава, 2018); «Підготовка фахівців в умовах імплементації концептуальних засад розвитку педагогічної освіти в Україні» (м. Черкаси, 2019); «Теоретичні та практичні засади соціалізації людей поважного віку» (м. Миколаїв, 2019).

Публікації. Основні наукові положення й результати дослідження висвітлено в 67 публікаціях, з яких: 1 – монографія, 20 – статей у наукових фахових виданнях України, 12 статей – у зарубіжних виданнях та у виданнях, які входять до міжнародних наукометричних баз; 34 – праці, що засвідчують апробацію та додатково відображають наукові результати дисертації.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, п'яти розділів, висновків до них, загальних висновків, списку використаних джерел (603 позиції), додатків. Загальний обсяг дисертації 687 сторінок, з них – 367 сторінок – основний текст. Роботу ілюстровано 17 таблицями та 25 рисунками.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність проблеми, визначено мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, сформульовано його гіпотезу, концепцію; висвітлено теоретико-методологічні засади, методи; представлено експериментальну базу наукового пошуку; розкрито сутність наукової новизни і практичного значення отриманих результатів; надано відомості про їхню апробацію та впровадження в соціально-педагогічну практику.

У першому розділі – «Соціально-педагогічна проблема розвитку неформальної освіти дорослих» – проаналізовано соціально-економічні умови та стан розвитку неформальної освіти дорослих на основі сучасних наукових ідей, філософських, психологічних, педагогічних досліджень.

Неформальна освіта дорослих в Україні є визнаним державою видом освіти, складовою цілісної, гнучкої, відкритої національної системи освіти дорослих, серед сучасних завдань якої – організаційно-управлінське, інформаційне та фінансове забезпечення неформальної освіти дорослих, а також підготовка педагогічного персоналу для роботи з дорослими.

З'ясовано, що феномен активізації з 2000-х років неформальної освіти дорослих в Україні зумовлений такими соціально-економічними змінами, які стрімко відбуваються на всіх рівнях соціально-економічних систем: мегарівень (рівень глобальної або світової економіки); макрорівень (рівень країни); мезорівень (рівень галузей, регіонів); мікрорівень (рівень підприємств, організацій, установ); нанорівень (рівень окремої особи).

Узагальнено пріоритетні соціально-економічні умови всіх рівнів, за яких розвивається неформальна освіта дорослих: глобалізація, відкритість, інформатизація та цифровізація, інтернаціоналізація, інтеграція, швидка зміна ринку професій, демографічні зміни, сталий розвиток, прискорене впровадження суб'єктами підприємництва інформаційного забезпечення, інтенсивний розвиток комерційного підприємництва й розширення сфери послуг, у тому числі он-лайн.

Зазначено, що в неформальній освіті нанорівень соціально-економічних умов або рівень окремої особи, доцільно розглядати з позиції співвідношення важливих понять людського капіталу, людського ресурсу, людського потенціалу. Прогрес буде можливим, якщо задовольнятимуться ключові пріоритети людей – тривале й здорове життя, доступ до сучасних знань і набуття професійного досвіду, доступ до засобів існування, які забезпечують гідний та якісний рівень життя. Людський розвиток визначено як процес зростання людських можливостей на всіх рівнях, що забезпечується політичною свободою, правами людини, суспільною повагою до кожної особистості.

Сучасна неформальна освітня діяльність дорослої людини з особистісного та професійного вдосконалення є складовою людського капіталу, яка дає можливість реалізувати людський потенціал та зумовлює кінцеві й проміжні досягнення – індивідуальні; досягнення підприємства (фірми); галузеві; національні; глобальні. Інтегральним показником для країни, що відображає досконалість соціально-трудових відносин і поєднує три показники: орієнтовна тривалість життя, рівень грамотності (освіти) населення країни, рівень життя, оцінений через валовий національний дохід на душу населення, що є Індексом людського розвитку.

Визначено, що неформальна освіта дорослих відкриває можливості для адаптації дорослої людини до суспільних перетворень через організацію додаткової особистісної та професійної освіти, надання динамічних відповідей щодо перспективних напрямів розвитку виробництва, політики, соціокультурного життя; задоволення потреб самоосвіти дорослих задля особистісного просвітницького й загальнокультурного зростання та життєвого вдосконалення.

Сучасний стан неформальної освіти дорослих в Україні залежить від провідних суб'єктів, серед яких – дорослі, які навчаються; викладачі (андрагоги, фахівці освіти дорослих); провайдери освітніх послуг; держава; корпоративний сектор. Неформальна освіта є мобільним, оперативним, додатковим і необов'язковим видом освіти дорослих; відбувається поза установами формальної системи освіти; дозволяє задовольняти потреби дорослих навчатися впродовж життя, досягати особистісних та професійних освітніх цілей.

Вивчений і систематизований світовий та український досвід показав, що неформальна освіта є давно відомим явищем як просвітництво й традиційна освітня діяльність з передачі практичного життєвого досвіду. Науковцями вона розглядається як осередок, в якому зосереджуються еталонні критерії освітньої взаємодії, що дає можливість її учасникам успішно опановувати важливі знання, вміння, набувати потрібних життєвих компетентностей. Історія неформальної освіти не є неперервною, вона переривалась і започатковувалася знову. Визначені етапи розвитку неформальної освіти як складової освіти дорослих країни значною мірою зумовлені періодами кардинальних змін у суспільному, політичному та економічному житті України. Власне теорія й практика організації неформальної освіти дорослих (як позаінституційної, цілеспрямованої, добровільної діяльності суб'єктів у сфері навчання та виховання) стала об'єктом наукового дослідження тільки з середини ХХ ст., коли почала формуватися функціональна галузь педагогіки – андрагогіка.

Виявлені та узагальнені особливості сучасного стану організації неформальної освіти дорослих у зарубіжних країнах засвідчили: в більшості проаналізованих зарубіжних країн існують нормативні акти щодо законодавчого врегулювання освіти дорослих, у тому числі й неформальної, де визначено цілі, принципи та механізми державної підтримки, основні суб'єкти, їхні права й обов'язки, способи координації дій різних провайдерів освітніх послуг, принципи та схеми отримання коштів із бюджету, а також вимоги до підготовки фахівців для навчання дорослих. Світовий досвід організації неформальної освіти дорослих ґрунтується на таких провідних підходах: суспільно-політичний (Північна Європа, передусім Скандинавські країни); культурологічний (країни Європейського Союзу); економічний (пострадянські країни); комплексний як поєднання попередніх (США, Канада).

Здійснений аналіз понятійно-термінологічних конструктів із лексикологічної, педагогічної та андрагогічної позицій дозволив інтерпретувати їх так: *«неформальна освіта дорослих»* – це багатосторонній процес навчання, виховання, розвитку в умовах вільного вибору неофіційних навчальних програм, результатом якого є досягнення визначених дорослими особистісних і професійних цілей, який не передбачає, але може завершуватися присвоєнням визнаних державою професійних та/або часткових освітніх кваліфікацій за рівнями освіти; *«навчання дорослих в умовах неформальної освіти»* – це організована цілеспрямована діяльність викладачів і дорослих учнів за неофіційними навчальними програмами, в умовах вільного вибору, результатом якої є досягнення визначених дорослими особистісних та професійних навчальних цілей.

З'ясування феномену активізації в останні десятиліття навчання дорослих в умовах неформальної освіти в Україні актуалізувало потребу цілеспрямованої професійної підготовки викладацьких кадрів для неї.

У *другому розділі* – **«Теоретико-практичні аспекти підготовки майбутніх науково-педагогічних працівників до навчання дорослих в умовах неформальної освіти»** – розглянуто проблему доцільності підготовки фахівців з навчання дорослих в умовах неформальної освіти в Україні.

Встановлено, що цілеспрямованої професійної підготовки фахівців до навчання дорослих в Україні не здійснювалося. Статус, назва, сутність такої професійної діяльності та рівень кваліфікаційних вимог тривалий час залишалися не до кінця визначеними як серед науковців, так і на державному рівні.

Виявлено офіційні статуси й назви професій, які могли б обіймати фахівці, здійснюючи педагогічну діяльність з дорослими в неформальній освіті, серед професіоналів – це: викладач закладу вищої освіти; консультант з питань здорового способу життя; науковий співробітник-консультант (в інших галузях навчання); інструктор навчально-тренувального центру; лектор. До цього переліку належить також професія – «андрагог», яку у 2019 р. внесено до національного класифікатора ДК 003:2010 «Класифікатор професій».

У результаті аналізу науково-педагогічних джерел з'ясовано, що андрагогом є професіонал у галузі навчання, управління, консультування, соціальної, корекційної роботи в середовищі дорослих людей; провідними функціями професійної діяльності якого є: навчальна, науково-методична, консультаційна, організаційна, управлінська, соціальна (соціально-корекційна, соціально-реабілітаційна), культурно-просвітницька; смислове значення професії андрагога полягає в тому, що він є провідним фахівцем у системі освіти дорослих і виконує суспільно значущу діяльність на засадах цілей-цінностей освіти впродовж життя.

Обґрунтовано потребу проектування моделі професії андрагога для неформальної освіти дорослих саме з урахуванням професіографічних вимог та визначенням складових і рівнів професіоналізму та професійної майстерності. Схарактеризовано орієнтовні показники визначення професіоналізму андрагога, відповідно до рівнів, найважливішими з яких визначено: здатність до планування власної кар'єри; здатність до діагностування професійної діяльності; здатність до самоосвіти.

Створена професіограма андрагога є окресленою системою інформації про соціально-психологічні, професійні, особистісні й соціально-економічні властивості та якості особистості, які є необхідними й достатніми для успішного оволодіння професійною діяльністю та вдосконалення в ній. Професіограма, розроблена з урахуванням проаналізованих настанов до розуміння змісту професійної діяльності, охоплює сукупність характеристик на певному етапі професійного розвитку: компетентність – професіоналізм – майстерність, умов набуття їх, критеріїв оцінювання результатів.

Запропонована авторська модель професіограми андрагога («професіографічний квадрант») (рис. 1) розкриває професійне становлення андрагога як послідовний, стадіальний, перспективний процес його розвитку, що

органічно поєднує реалізацію особистих якостей, соціально значущих фаз, професійних ролей і рівнів кар'єрного зростання.

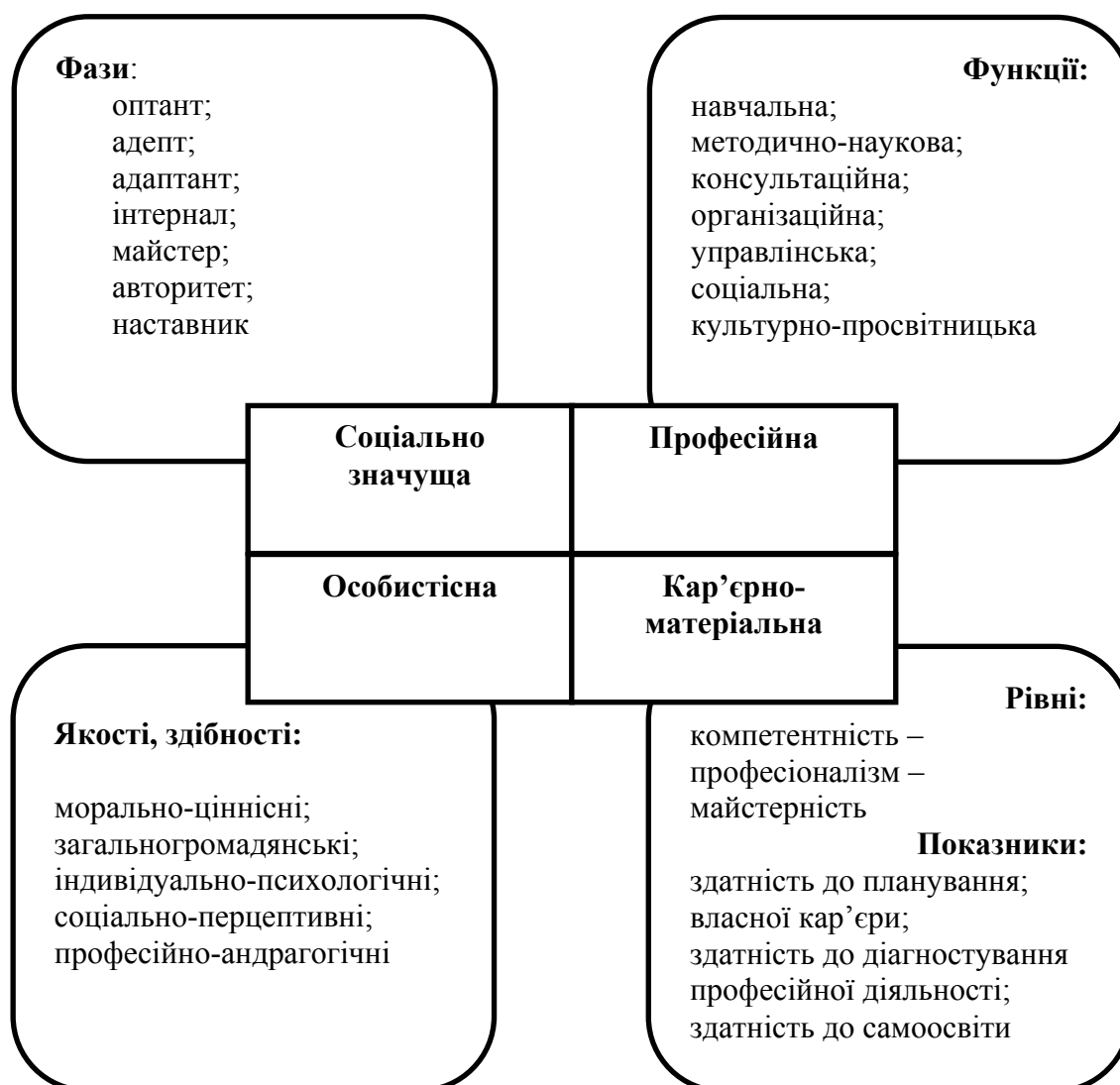

Рис. 1. Модель професіограми андрагога («професіографічний квадрант»)

Відстежено професійні позиції андрагога, схарактеризовано спектр провідних ролей: тренер, інструктор, тьютор, ментор (наставник), коуч, консультант, медіатор, модератор, фасилітатор, експерт. Відповідно до кваліфікаційних вимог, андрагогами можуть бути науково-педагогічні працівники з повною вищою педагогічною освітою освітнього ступеня «магістр», освітньо-кваліфікаційних рівнів «магістр», «спеціаліст» або іншою повною вищою освітою та спеціально здобутою психолого-педагогічною підготовкою. Схарактеризовано основні етапи професійних дій андрагога щодо навчання дорослих в умовах неформальної освіти, які охоплюють виконання навчальної, наукової, методичної, організаційної функцій, що повністю відповідають функціям, здійснюваним науково-педагогічними працівниками.

Подальший науковий пошук було спрямовано на визначення провідних кваліфікаційних вимог, відповідно до яких, андрагогами можуть бути педагогічні та науково-педагогічні працівники. Доведено, що здійснення якісної

цілеспрямованої професійної підготовки майбутніх науково-педагогічних працівників до навчання дорослих в Україні можуть забезпечити заклади та установи вищої освіти, які готують професіоналів другого (магістерського) рівня вищої освіти в галузі знань «01 Освіта/Педагогіка» за спеціальностями «011 Освітні, педагогічні науки» та «015 Професійна освіта (за спеціалізаціями)» за спеціалізацією «Педагогіка вищої школи» з майбутньою кваліфікацією «Викладач університетів та закладів вищої освіти».

Оскільки алгоритм розробки освітньої програми складається з послідовності певних дій і акредитація освітньої програми потребує подальшої процедури її оцінювання, встановлено, що забезпечити реалізацію такого алгоритму з подальшою акредитацією можна, лише здійснивши попереднє дослідження з представленням науково-методологічного й навчально-методичного обґрунтування для перспективної розробки відповідного пакета документів.

У розділі узагальнено вже здійснені на сучасному етапі реальні кроки щодо впровадження професійної підготовки таких фахівців у системі вищої освіти України. Визначено провізорні групи фахівців, рівні та кваліфікація яких дозволить їм набути спеціальної професійної підготовки до навчання дорослих в умовах неформальної освіти в закладах вищої освіти. На підставі проаналізованого наявного в неформальній освіті досвіду підготовки фахівців з навчання дорослих зроблено прогноз щодо пріоритетних умов й заходів забезпечення цілеспрямованої професійної підготовки майбутніх науково-педагогічних працівників до такої діяльності в межах закладів офіційної освіти.

Обґрунтовано низку вимог до майбутнього науково-педагогічного працівника, готового працювати з дорослими, а саме: розуміти специфічні цілі неформального навчання, що стоять перед різними категоріями дорослих учнів, мотиви їхньої освітньої діяльності; уміти надавати не лише освітню допомогу, а й забезпечувати соціально-психологічну підтримку; розвивати рефлексивні вміння дорослих; уміти діагностувати освітні потреби й можливості дорослих; розробляти на цій основі оптимальні освітні траєкторії, навчальні програми та методичні комплекси; володіти інноваційними технологіями навчання тощо.

У *третьому розділі* – **«Концептуально-методологічне обґрунтування підготовки майбутніх науково-педагогічних працівників до навчання дорослих в умовах неформальної освіти»** – висвітлено й науково обґрунтовано концепцію та модель підготовки майбутніх науково-педагогічних працівників до навчання дорослих в умовах неформальної освіти в межах магістратури ЗВО.

Провідна ідея дослідження базується на положенні про те, що підготовка науково-педагогічних працівників до навчання дорослих в неформальному середовищі будується на основі органічної єдності загального, особливого та індивідуального. Як загальне – вона є складовою професійної загально-педагогічної підготовки викладача вищої школи; як особливе – має свою специфіку, зумовлену особливістю навчання дорослих за їхнім бажанням в неформальному середовищі; як індивідуальне – відображає залежність успішного навчання дорослих від особистісних якостей та професійної привабливості науково-педагогічних працівників.

Визначають концепцію дослідження теоретико-методичні засади, що виконують роль регуляторів у формуванні готовності майбутніх науково-педагогічних працівників до такої діяльності в межах їхньої підготовки в магістратурі закладів та установ вищої освіти в галузі знань «01 Освіта/Педагогіка» за спеціальністю «011 Освітні, педагогічні науки» за спеціалізацією «Педагогіка вищої школи», відповідно до другого (магістерського) рівня вищої освіти.

Теоретично обґрунтоване й експериментально перевірене методичне забезпечення підготовки майбутніх науково-педагогічних працівників до навчання дорослих в умовах неформальної освіти означає набуття в процесі магістерської підготовки професійної готовності до організації та здійснення неформального навчання дорослих.

Така запропонована концепція дослідження ґрунтується на взаємопов'язаних методологічному, теоретичному й технологічному концептах, що сприяють реалізації головної ідеї дослідження.

Методологічний концепт відображає органічне поєднання *базових філософських* положень: прогресивізму, лібералізму, біхевіоризму, радикалізму, конструктивізму й виступає як найбільш загальний регулятор, що входить до складу цього концепта. Таке розуміння та побудова дослідження підготовки майбутніх науково-педагогічних працівників дали змогу розкрити діалектику навчання дорослих в умовах неформальної освіти, дослідити цілісність стадій розвитку зі збереженням традиційно позитивного, набутого раніше досвіду.

Загальнонауковий рівень методології дослідження є основою побудови концепції, структури та змісту й базується на основних застосовуваних підходах: системний, синергетичний, культурологічний, аксіологічний, акмеологічний, особистісно-діяльнісний, компетентнісний, феноменологічний і сутнісний, андрагогічний.

На *конкретно-науковому* методологічному рівні визначено пріоритетні методологічні принципи підготовки: гуманізму, прогностичності, науковості, наступності, системності, валідизації, самостійності, елективності, контекстності, комфортності. Доповнений цей перелік методологічними принципами андрагогічного підходу: природовідповідності, культуровідповідності, індивідуально-особистісний принцип, ціннісно-сислової спрямованості.

Технологічний методологічний рівень дослідження становлять організаційно-педагогічні умови – визначено сукупність обставин, що детермінують результати особистісного й професійного розвитку магістрантів для подальшої їхньої фахової діяльності в неформальних умовах та об'єктивно забезпечать можливість досягнення визначених цілей спрямованої підготовки майбутніх науково-педагогічних працівників, який відбувається в магістратурі ЗВО. Пріоритетними на цьому рівні схарактеризовані такі *організаційно-педагогічні умови*: дидактичне забезпечення відбору та проектування цілей, змісту, результатів підготовки майбутніх науково-педагогічних працівників до навчання різних категорій дорослих; науково-методичне забезпечення диверсифікації напрямів, тематики та технологій у процесі підготовки майбутніх науково-педагогічних працівників до навчання дорослих в умовах неформальної освіти; організаційне забезпечення

позааудиторної практики підготовки майбутніх науково-педагогічних працівників до навчання дорослих у неформальному освітньому середовищі.

Підготовку майбутніх науково-педагогічних працівників до навчання дорослих в умовах неформальної освіти розглянуто як організоване набуття додаткових педагогічних знань і навичок професійної реалізації майбутніми науково-педагогічними працівниками у неформальному освітньому середовищі, спрямоване на розвиток і саморозвиток спеціальних професійних компетентностей в умовах неформальної освіти під час магістерського навчання відповідно до: суспільних інтересів і потреб, пов'язаних з провідними характеристиками людського капіталу в інноваційному інформаційному соціумі – знаннями, навичками, здібностями, мотивацією, здоров'ям; збагачення загальнолюдських і національних цінностей дорослих – через удосконалення особистісної та громадянської відповідальності за якість власної життєдіяльності, життя своєї сім'ї, за збереження природи, за долю всієї країни.

З цих позицій підготовка професіоналів нового покоління викладачів для роботи в умовах неформальної освіти є цілеспрямованим процесом (за визначенням Т. Сущенко) професійно-духовного взаємозбагачення викладачів магістратури і майбутніх науково-педагогічних працівників в умовах сприятливого психологічного клімату навчальних взаємин, діалогічної культури, інтелектуально-професійної співтворчості.

Авторське бачення підготовки майбутніх науково-педагогічних працівників до навчання дорослих в умовах неформальної освіти детермінує необхідність професійного зростання від компетентного науково-педагогічного працівника до майстра формальної і неформальної освіти дорослих, керуючись власним андрагогічним досвідом, а його цілеспрямована діяльність у процесі підготовки має отримати поетапний педагогічний супровід та підтримку, в основі яких – культивування професійно-андрагогічної спрямованості щодо неформальної освіти дорослих через усебічне стимулювання переконаності в соціальному імпонуванні комунікації з потенційними користувачами андрагогічних послуг різних категорій, визначеністю і впевненістю в професійних здібностях до вказаного виду діяльності.

Готовність майбутніх науково-педагогічних працівників до навчання дорослих в умовах неформальної освіти є соціально-педагогічним феноменом і результатом професійної підготовки з педагогічно керованою взаємодією викладачів і магістрантів, спрямованою на набуття об'єктивно необхідних теоретичних знань та практичних умінь, розвиток і саморозвиток ключових та спеціальних професійних компетентностей, особистісних якостей магістрантів для ефективної професійної діяльності з різними категоріями дорослих в умовах неформальної освіти.

Представлене в розділі обґрунтування змісту основних взаємопов'язаних концептів створює завершене уявлення про зміст, структуру й науково-методичне забезпечення підготовки майбутніх науково-педагогічних працівників до навчання дорослих в умовах аудиторної та позааудиторної роботи. Концептуальні положення щодо навчання дорослих в умовах неформальної освіти покладено в основу *авторської моделі професійної підготовки майбутніх науково-педагогічних працівників у межах магістратури* (рис. 2).

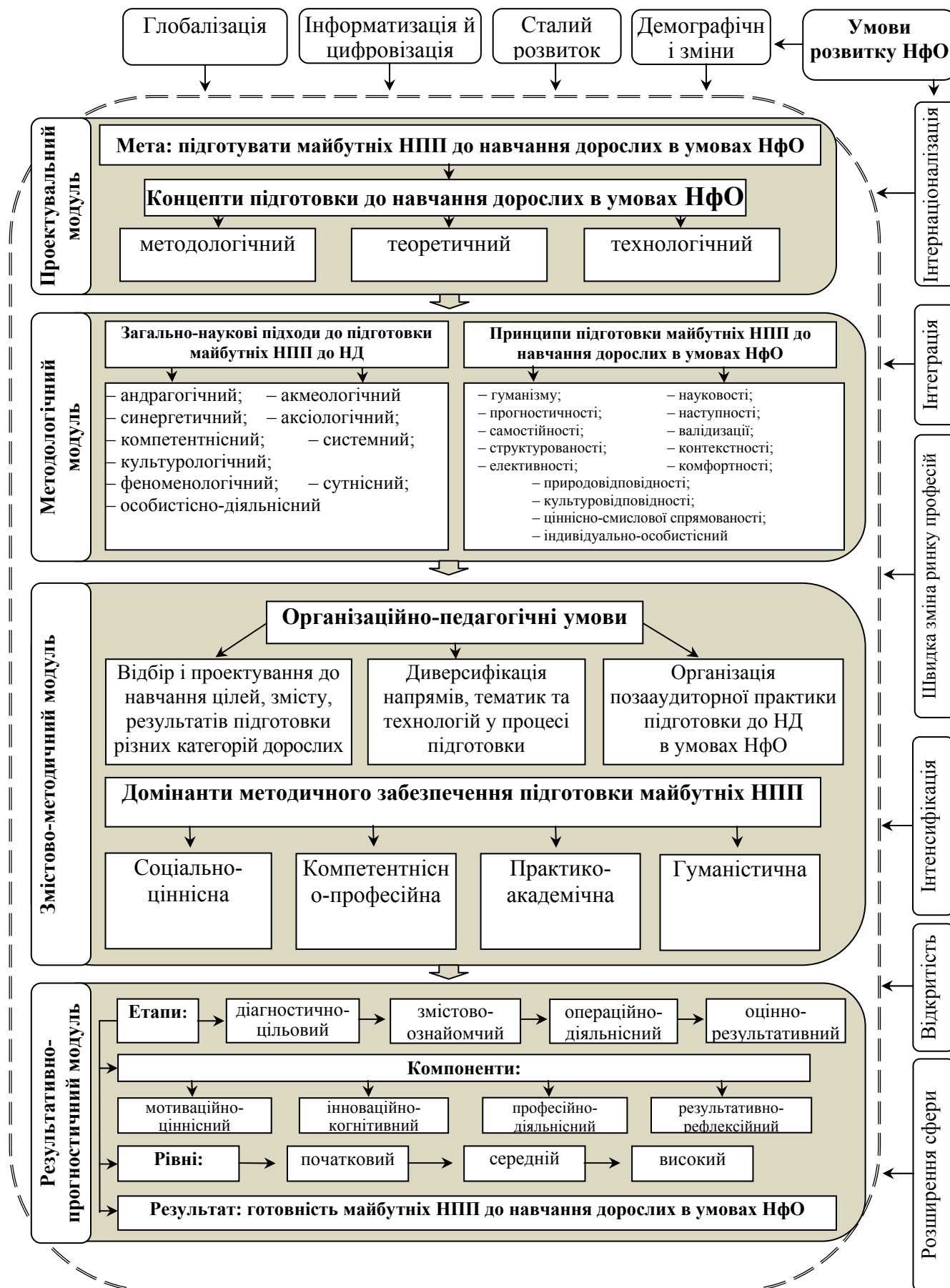

Рис. 2. Модель підготовки майбутніх науково-педагогічних працівників до навчання дорослих в умовах неформальної освіти

У зображенні моделі використано скорочення: НД – навчання дорослих; НфО – неформальна освіта; НПП – науково-педагогічні працівники.

Модель представлено як складний, багатокомпонентний конструкт, який складається з чотирьох взаємопов'язаних модулів: проектувального, методологічного, змістово-методичного, результативно-прогностичного.

У моделі визначено мету підготовки майбутніх науково-педагогічних працівників до навчання дорослих й окреслено результат цього процесу (сформовану готовність майбутніх науково-педагогічних працівників до навчання дорослих в умовах неформальної освіти); вказано на організаційно-педагогічні умови; представлено доміанти методичного забезпечення; названо структурні компоненти: мотиваційно-ціннісний; інноваційно-когнітивний; професійно-діяльнісний; результативно-рефлексійний; визначено рівні сформованості готовності до навчання дорослих: початковий, середній, високий.

У четвертому розділі – **«Методичне забезпечення підготовки майбутніх науково-педагогічних працівників до навчання дорослих в умовах неформальної освіти»** – обґрунтовано методичне забезпечення підготовки майбутніх науково-педагогічних працівників до неформального навчання дорослих у межах магістратури за спеціалізацією «Педагогіка вищої школи». Для цього відповідно до окресленої концепції та презентованої моделі розроблено й впроваджено дослідну програму педагогічного супроводу підготовки майбутніх науково-педагогічних працівників до неформального навчання дорослих.

Специфіку професійної діяльності майбутніх науково-педагогічних працівників в умовах неформальної освіти дорослих окреслено особливостями цілепокладання, аналізу, планування, організації, самоконтролю, конструювання найефективніших педагогічних дій, проектів, технологій з навчання дорослих учнів різних категорій, напрямів і тематики. Передусім, методичне забезпечення підготовки до неформального навчання дорослих передбачало здійснення узагальнення й систематизації щодо знань внутрішньої інфраструктури неформальної освіти дорослих у названих раніше напрямках (нових видів і типів неформальних освітніх установ; особливостей діяльності провайдерів; різноманіття напрямів освітніх програм; свободи використання нових освітніх технологій; поширення впливу на різні сфери життєдіяльності дорослих) й дотримання визначених організаційно-педагогічних умов.

Така *диверсифікація* допускає різноманітність, різнобічність і варіативність груп та категорій дорослих учнів, спрямовує на оптимізацію умов їхнього навчання й урахування відповідних технологій, методів, форм, засобів навчання дорослих. Врахування особливостей навчання дорослих в умовах відкритого неформального освітнього простору передбачає дотримання алгоритму підготовки, який охоплює здійснення ряду специфічних дій: визначення цільової аудиторії дорослих учнів; забезпечення мобільної ціннісної спрямованості пропонованих освітніх послуг особистісним та професійним освітнім запитам дорослих учнів; організацію та проведення попереднього діагностування цілей, мотивів конкретної категорії дорослих учнів; розробку й адаптацію варіативних освітніх програм або створення індивідуальних програм / траєкторій навчання; забезпечення добровільного вибору програм і сприятливої психологічної атмосфери навчання; застосування адекватних

поставленим цілям навчання та індивідуальним особливостям конкретних учнів – змісту, джерел, засобів, форм, методів, технологій навчання; науково-методичне забезпечення навчального процесу передбаченими матеріалами та засобами навчання; відстеження організації навчання дорослих учнів і практичної спрямованості результатів на всіх етапах навчання, проведення поточних діагностичних опитувань; використання різноманітних коректних критеріїв, форм, методів, засобів контролю й оцінювання досягнень у навчанні дорослих; уточнення результатів навчання дорослих учнів, корекція та внесення необхідних змін.

Відповідно до *першої* організаційно-педагогічної умови (відбір і проектування цілей, змісту й результатів підготовки майбутніх науково-педагогічних працівників до неформального навчання дорослих) диверсифікацію здійснено через сегментування цільових навчальних груп дорослих – за допомогою процесів категоризації, класифікації, періодизації дорослого населення на підставі врахування відмінностей їхніх освітніх потреб, характеристик і поведінки. Відібраними для аналізу й опису послуговували такі категорії: зайнятість, рівень доходу, вік, стать, сімейний стан, освіта, працевлаштування, професія, посада, добробут, фінансовий статус, престиж, коло спілкування, суспільні зв'язки, влада, класова свідомість, мобільність тощо.

Для методичного забезпечення *другої* організаційно-педагогічної умови (диверсифікація напрямів, тематики та технологій підготовки майбутніх науково-педагогічних працівників до навчання дорослих в умовах неформальної освіти): схарактеризовано пріоритетні напрями навчання дорослих, серед яких: родинна освіта (навчання усвідомленого батьківства тощо); освітній туризм; навчання дорослих у музеях, бібліотеках, мистецьких галереях, на виставках; освіта дозвілля; валеологічна освіта дорослих; навчання через Інтернет; навчання соціально вразливих груп дорослого населення, зокрема навчання людей поважного віку, тощо. З'ясовано та узагальнено провідні вимоги до навчання дорослих за цими напрямами.

Узагальнено особливості діяльності *провайдерів* неформальної освіти дорослих. Здійснено їхню систематизацію (на підставі конкретних показників – за формами власності й організаційно-правовими формами, формами здійснення навчання, тематикою та тривалістю освітніх програм для дорослих, охопленням цільової аудиторії дорослих учнів, формою грошової участі (кошторисом) тощо). Проаналізовано довідкову інформацію про Центри освіти дорослих, що діють в Україні: різноманітність структури, охоплення аудиторії, кількості впроваджуваних проєктів, задіяних фінансових джерел, рівня підтримки з боку владних структур, самостійності діяльності, багатоманітність пропонованих освітніх програм для різних категорій дорослих тощо. Опрацьовану інформацію використано як основу методичного забезпечення навчального процесу передбаченими матеріалами й засобами до розробки спецкурсів з аудиторної та позааудиторної роботи.

У підготовці майбутніх науково-педагогічних працівників використовувалися переважно інноваційні *форми, технології та методи*. Серед таких не тільки діалогічні лекції, тренінги розвитку емоційної компетентності, цілепокладання особистісно-професійного зростання, дискурси, а й авторські майстер-класи,

ярмарки ідей, індивідуальні коучингові консультації, різноманітні кейс-технології, гейм-технології, сторітеллінг тощо.

Спеціально розроблено *глосарій* найпоширеніших у сфері неформальної освіти дорослих *технологій*: веб-квест, гейм-технологія, дебати, дуальна технологія навчання, кейс-технологія, модульна технологія, рефлексивне навчання, технологія коучингу, технологія краудсорсінгу, технологія модерації, фреймова технологія тощо.

Особливу увагу в підготовці майбутніх науково-педагогічних працівників до навчання дорослих приділено методиці організації та проведення поширених у неформальній освіті дорослих спеціальних *освітніх подій*. Глосарій містить стислу характеристику таких з них: асамблея, відкритий простір, виставка, воркшоп, дебати, засідання, збори, з'їзд, імпреза, конгрес, конкурс, конференція, круглий стіл, нарада, панельна дискусія, прес-конференція, саміт, сесія, симпозіум, семінар, фестиваль, форум, ярмарок тощо.

Останнє послугувало також і виконанню організаційного забезпечення *третьої* умови – позааудиторної практики підготовки майбутніх науково-педагогічних працівників до навчання дорослих у неформальному освітньому середовищі. На виконання цієї умови розроблено й упроваджено спеціальну програму з позааудиторної підготовки «Сучасний викладач неформальної освіти дорослих».

Методичне забезпечення підготовки майбутніх науково-педагогічних працівників до неформального навчання дорослих сплановано реалізувати через такі основні *етапи*, які простежуються в кожному розділі дослідної програми: діагностично-цільовий, змістово-ознайомчий, операційно-діяльнісний, оцінно-результативний. Провідними структурними *компонентами* дослідної програми схарактеризовано: мотиваційно-ціннісний; інноваційно-когнітивний; професійно-діяльнісний; результативно-рефлексійний. Центральною проблемою методичного забезпечення дослідної програми є єдність таких чотирьох професійно значущих *домінант*: соціально-ціннісної, компетентнісно-професійної, практико-академічної, гуманістичної.

У межах *дослідної програми педагогічного супроводу аудиторної підготовки* майбутніх науково-педагогічних працівників до навчання дорослих в умовах неформальної освіти реалізовано авторський спецкурс «Навчання дорослих в умовах неформальної освіти», а також експериментальні модулі та заняття з навчальних дисциплін: «Дидактичні системи та педагогічні технології у вищій школі», «Моделювання професійної підготовки та діяльності фахівця», «Практична підготовка та стажування» тощо.

Мета *авторського спецкурсу «Навчання дорослих в умовах неформальної освіти»* – формування готовності майбутніх науково-педагогічних працівників до навчання дорослих в умовах неформальної освіти в контексті неперервного професійного становлення особистості, набуття ключових та спеціальних професійних компетентностей викладача закладу вищої освіти. Серед провідних завдань: розкрити загальні поняття про готовність до навчання дорослих в умовах неформальної освіти в Україні, ключові та спеціальні професійні компетентності; ознайомити з особливостями такої професійної діяльності викладача як нового

феномену, що склався в економіці в цілому та в освіті зокрема; висвітлити основні філософські, педагогічні та психологічні концепції успішного професійного самовиявлення в умовах неформальної освіти завдяки наявності готовності до навчання дорослих; організувати цілеспрямоване професійно-практичне навчання майбутніх науково-педагогічних працівників в умовах неформальної освіти дорослих; розробити разом з магістрантами індивідуальні портфоліо та індивідуальні програми-траєкторії самовдосконалення й творчого професійного саморозвитку.

Результатом *педагогічного супроводу позааудиторної роботи* магістрантів є впровадження таких експериментальних дослідницьких проєктів, виконаних у межах програми з позааудиторної підготовки «Сучасний викладач неформальної освіти дорослих»: «Професіонал неформальної освіти дорослих третього тисячоліття», «Мої життєві компетентності як сучасного викладача-андрагога», «Академія молодого викладача-андрагога»; проведено загальноуніверситетські позааудиторні навчальні заходи, фестиваль неформальної освіти «Ярмарок сучасних педагогічних технологій навчання дорослих»; зустрічі з відомими фахівцями неформальної освіти, керівниками Центрів освіти дорослих тощо.

У *п'ятому розділі* – **«Експериментальна перевірка ефективності реалізації моделі підготовки майбутніх науково-педагогічних працівників до навчання дорослих в умовах неформальної освіти»** – узагальнено результати експериментальної перевірки дієвості впливу запропонованої моделі та дослідної програми на формування готовності майбутніх науково-педагогічних працівників до навчання дорослих в умовах неформальної освіти. Окреслено періоди й комплекс взаємопов'язаних дій з організації експериментальної роботи, наведено кількісні та якісні результати впровадження в навчальний процес авторської концепції, моделі й дослідної програми.

Представлено спеціально розроблений та адаптований діагностичний інструментарій визначення ефективності заходів, спрямованих на формування готовності майбутніх науково-педагогічних працівників до навчання дорослих в умовах неформальної освіти, який складається зі стандартизованих (опитувальники за методиками, що пройшли апробацію в наукових педагогічних дослідженнях) і авторських методик, спрямованих на виявлення рівня навчальних досягнень магістрантів із зазначеної тематики та рівня інформаційно-цифрової компетентності.

Процедуру педагогічного експерименту проведено в три етапи (констатувальний, формувальний, контрольний) та чотири сесії. Базою для проведення формувального педагогічного експерименту стали Класичний приватний університет (м. Запоріжжя), Запорізький національний університет, Комунальний заклад «Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти», Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка, Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, Університет імені Альфреда Нобеля (м. Дніпро). Загалом в експерименті брали участь 423 магістранти закладів вищої освіти спеціалізації «Педагогіка вищої школи».

Експериментальні групи (ЕГ) було сформовано з магістрантів (4 групи – 94 особи), які навчалися за освітньою програмою «Педагогіка вищої школи» у Класичному приватному університеті (КПУ), Комунальному закладі Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти (СОІПО).

Контрольні групи (КГ) склалися зі студентів Класичного приватного університету та Запорізького національного університету (ЗНУ): 4 групи – 99 осіб.

Результати контрольних й експериментальних груп відповідної сесії (на констатувальному й контрольному етапах) порівнювалися між собою за «частотами» й «середніми». З метою отримання достовірної інформації щодо ефективності розробленої моделі й дослідної програми готовності майбутніх науково-педагогічних працівників до навчання дорослих в умовах неформальної освіти під час констатувального та формувального етапів експерименту, виявлення статистично значущих відмінностей у сформованості готовності магістрантів експериментальних та контрольних груп, було використано методи перевірки статистичних гіпотез. Загальна процедура аналізу результатів діагностування магістрантів, отриманих у процесі педагогічного експерименту, заснована на порівняльному аналізі (частотних показників і середніх значень) двох груп за кожним компонентом готовності майбутніх науково-педагогічних працівників до навчання дорослих в умовах неформальної освіти.

Така авторська методика оцінювання сформованості основних компонентів готовності до навчання дорослих в умовах неформальної освіти (мотиваційно-ціннісного, інноваційно-когнітивного, професійно-діяльнісного, результативно-рефлексійного) уможливила експериментальну перевірку ефективності розроблених автором теоретичних і методичних засад підготовки майбутніх науково-педагогічних працівників в межах магістратури зі спеціалізації «Педагогіка вищої школи», проведена в процесі педагогічного експерименту під керівництвом і за дослідною програмою автора.

Застосування діагностичного комплексу підтвердило, що в результаті педагогічного експерименту відбулися кількісні зміни показників, які відобразили значущі якісні перетворення у свідомості й поведінці майбутніх науково-педагогічних працівників, що засвідчило суттєву позитивну динаміку та сформованість їхньої готовності до навчання дорослих в умовах неформальної освіти за рахунок спрямованої професійної підготовки.

Статистичним підтвердженням цього стали кількісні показники експериментальних груп: з 0% – до 19,1% зросла кількість магістрантів з високим рівнем сформованості готовності (приріст склав 19,1%); на 57,5% (з 22,3% – до 79,8%) збільшився індекс середнього рівня сформованості готовності майбутніх науково-педагогічних працівників до навчання дорослих в умовах неформальної освіти; на 76,6% (з 77,7% – до 1,1%) зменшилася кількість студентів з початковим рівнем сформованості досліджуваної готовності. Темпи зміни відповідних показників у контрольних групах – значно нижчі.

Про перевагу розробленої дослідної програми педагогічного супроводу підготовки магістрантів до неформального навчання дорослих свідчать також і середні значення оцінок готовності, обчислені на контрольному етапі педагогічного

експерименту (рис. 3): в експериментальних групах цей показник – більший, ніж у контрольних.

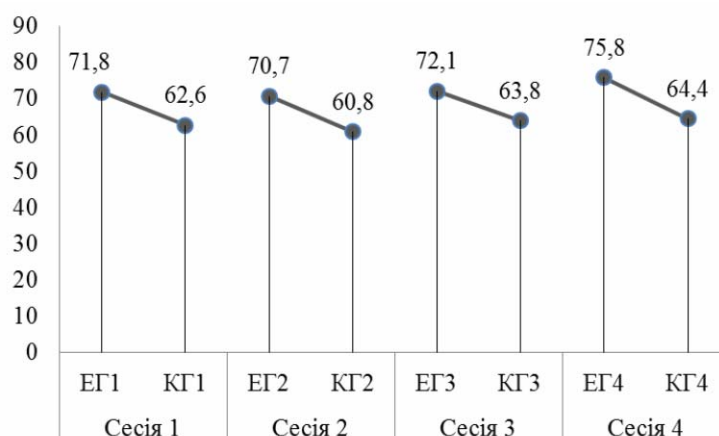

Рис. 3. Середні значення оцінок сформованості готовності в експериментальних і контрольних групах на контрольному етапі експерименту

Висновки й достовірність отриманих результатів педагогічного експерименту перевірено непараметричними методами математичної статистики. Для порівняння незалежних груп (експериментальної та контрольної) і для перевірки значущості змін в експериментальних групах, порівняно з контрольними, використано непараметричний U-критерій Манна-Вітні. Обробка експериментальних даних із застосуванням цього критерію засвідчила наявність статистично значущих змін в експериментальних групах порівняно з контрольними (табл. 1).

Таблиця 1

Зведені результати порівняння експериментальних і контрольних груп за допомогою U-критерія Манна-Вітні

Компонент	Сесія 1	Сесія 2	Сесія 3	Сесія 4
Порівняння груп на контрольному етапі				
Мотиваційно-ціннісний	124,5*	204,5*	93*	34,5*
Інноваційно-когнітивний	201,5*	266*	47,5*	93,5*
Професійно-діяльнісний	182*	266*	91,5*	109*
Результативно-рефлексійний	131*	331*	79,5*	137*
Готовність	69,5*	198*	54*	42*
Порівняння показників зростання оцінок в групах				
Мотиваційно-ціннісний	95*	130,5*	54,5*	126*
Інноваційно-когнітивний	127*	193*	53,5*	166,5*
Професійно-діяльнісний	143*	175,5*	60*	115,5*
Результативно-рефлексійний	108*	167,5*	24*	118*
Готовність	11*	46*	54*	45*
* – відмінності статистично значущі				

З метою перевірки значущості запропонованої в дисертації дослідної програми проведено порівняння результатів усіх експериментальних груп за

допомогою непараметричного Н-критерію Крускала-Волліса. Ці результати, зокрема, засвідчили відсутність статистично значущої різниці між експериментальними групами за професійно-діяльним ($H = 2,21$) і результативно-рефлексійним ($H = 4,54$) компонентами. Одночасно за мотиваційно-ціннісним ($H = 13,37$), інноваційно-когнітивним ($H = 10,23$) компонентами і готовністю в цілому ($H = 10,20$) було встановлено розбіжності. Така неоднорідність між експериментальними групами, пов'язана з удосконаленням у процесі проведення експерименту дослідної програми. Ці результати підтверджують правильність висунутої гіпотези.

Результати педагогічного експерименту у своїй сукупності показали, що в експериментальних групах, на відміну від контрольних, формування готовності магістрантів відбувалося інтенсивніше, підтверджуючи тим самим ефективність розробленої автором моделі й дослідної програми спрямованої професійної підготовки майбутніх науково-педагогічних працівників до навчання дорослих в умовах неформальної освіти.

Відтак доведено, що розроблена науково-методична дослідна програма формування готовності майбутніх науково-педагогічних працівників до навчання дорослих в умовах неформальної освіти є ефективною й може бути запропонована для впровадження в процес професійної підготовки майбутніх науково-педагогічних працівників у магістратурі за спеціалізацією «Педагогіка вищої школи».

ВИСНОВКИ

Отримані результати підтвердили сформульовану гіпотезу, засвідчили досягнення мети, виконання окреслених завдань і послугували підставою для висновків.

1. Аналіз сучасних наукових ідей, філософських, психологічних, педагогічних досліджень українських та зарубіжних учених показав, що визначені соціально-економічні умови та стан розвитку неформальної освіти дорослих актуалізують необхідність цілеспрямованої професійної підготовки викладацьких кадрів.

Феномен активізації неформальної освіти дорослих в Україні зумовлений соціально-економічними змінами на всіх рівнях соціально-економічних систем. Пріоритетними соціально-економічними умовами є: глобалізація, відкритість, інформатизація й цифровізація, інтернаціоналізація, інтеграція, швидка зміна ринку професій, демографічні зміни, сталий розвиток, прискорене впровадження суб'єктами підприємництва інформаційного забезпечення, інтенсивний розвиток комерційного підприємництва й розширення сфери послуг, у тому числі он-лайн.

Сучасний стан неформальної освіти дорослих в Україні залежить від провідних суб'єктів, серед яких – дорослі, які навчаються; викладачі (андрагоги, фахівці освіти дорослих); провайдери освітніх послуг; держава; корпоративний сектор. Вивчений та систематизований зарубіжний досвід, визначені етапи розвитку неформальної освіти дорослих в Україні, дозволили розглядати її як

позаінституційну, цілеспрямовану, добровільну діяльність цих суб'єктів, як будь-який вид додаткової необов'язкової їхньої освітньої діяльності поза установами формальної системи освіти.

Понятійно-термінологічний конструкт *«навчання дорослих в умовах неформальної освіти»* з лексикологічної, педагогічної та андрагогічної позицій інтерпретовано як організовану цілеспрямовану діяльність викладачів і дорослих учнів за неофіційними навчальними програмами в умовах вільного вибору, результатом якої є досягнення визначених дорослими особистісних та професійних навчальних цілей.

2. Доцільність підготовки майбутніх науково-педагогічних працівників до навчання дорослих в умовах неформальної освіти в межах магістратури закладів вищої освіти обґрунтована державним і соціальним визнанням потреби їхньої офіційної підготовки як викладачів-андрагогів і новими вимогами до професійної діяльності науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти.

Статус, назва, сутність професійної діяльності та рівень кваліфікаційних вимог до фахівців, які навчають дорослих, тривалий час залишалися не до кінця визначеними як серед науковців, так і на державному рівні. Код професії «андрагог» – 2359.2, професійне угруповання «інші професіонали в галузі навчання» вказує на те, що така професійна підготовка може здійснюватися в межах визначеної галузі знань «01 Освіта/Педагогіка».

Створені авторські професіограма «андрагога» і модель цієї професіограми («професіографічний квадрант») розкривають професійне становлення андрагога як послідовний, стадіальний, перспективний процес розвитку, що органічно поєднує реалізацію особистісних якостей, соціально значущих фаз, професійних ролей і рівнів кар'єрного зростання.

У результаті наукового пошуку доведено, що здійснення якісної цілеспрямованої професійної підготовки майбутніх науково-педагогічних працівників до навчання дорослих в Україні можуть забезпечити заклади та установи вищої освіти, які готують професіоналів другого (магістерського) рівня вищої освіти у галузі знань «01 Освіта/Педагогіка» за спеціальностями «011 Освітні, педагогічні науки» та «015 Професійна освіта (за спеціалізаціями)» спеціалізацією «Педагогіка вищої школи» з майбутньою кваліфікацією «Викладач університетів та ЗВО».

Обґрунтовано низку вимог до майбутнього науково-педагогічного працівника, готового працювати з дорослими. Спрямовану підготовку майбутніх науково-педагогічних працівників до навчання дорослих визначено як цілісний, поетапний, модельований процес навчання, що спирається на педагогічні принципи й технології, результатом якого є наявність готовності здійснювати навчання дорослих в умовах неформальної освіти відповідного рівня.

3. Авторська концепція дослідження полягає в тому, що теоретичне обґрунтування та спеціально розроблене й експериментально перевірене методичне забезпечення підготовки майбутніх науково-педагогічних працівників до навчання дорослих в умовах неформальної освіти передбачає, насамперед, формування

готовності здійснення ними неформального навчання дорослих, що сприятиме їхній професійній реалізації у неформальному освітньому середовищі.

Концепція ґрунтується на взаємопов'язаних методологічному, теоретичному й технологічному концептах. Методологічний концепт відображає органічне поєднання базових філософських положень концепції дослідження як найбільшого загального регулятора і підходів загальнонаукової, конкретно-наукової методології. Загальнонауковий рівень методології дослідження базується на таких основних підходах: системний, синергетичний, культурологічний, аксіологічний, акмеологічний, особистісно-діяльнісний, компетентнісний, андрагогічний, феноменологічний і сутнісний.

На конкретно-науковому рівні визначено пріоритетні методологічні принципи підготовки.

Технологічний концепт дослідження передбачає розроблення й експериментальну апробацію моделі підготовки майбутніх науково-педагогічних працівників до навчання дорослих в умовах неформальної освіти, дослідної програми педагогічного супроводу такої підготовки, визначення професійно значущих домінант методичного забезпечення та організаційно-педагогічних умов, перевірку ефективності їхньої реалізації, здійснення експериментального етапу підготовки майбутніх науково-педагогічних працівників.

4. Розроблена авторська *модель* професійної підготовки майбутніх науково-педагогічних працівників у межах магістратури є складним, багатокомпонентним конструктом, який складається з чотирьох взаємопов'язаних модулів: проектувального; методологічного; змістово-методичного, результативно-прогностичного. У моделі окреслено мету підготовки майбутніх науково-педагогічних працівників до навчання дорослих і результат – сформовану готовність до навчання дорослих в умовах неформальної освіти; вказано організаційно-педагогічні умови; представлено домінанти методичного забезпечення; визначено етапи та структурні компоненти.

Готовність майбутніх науково-педагогічних працівників до навчання дорослих в умовах неформальної освіти розглянуто як цілісний соціально-педагогічний феномен і результат професійної підготовки. Формування готовності до навчання дорослих в умовах неформальної освіти – як педагогічно керовану взаємодію викладачів і магістрантів, спрямовану на набуття об'єктивно необхідних теоретичних знань та практичних умінь, розвиток і саморозвиток ключових та спеціальних професійних компетентностей, особистісних якостей магістрантів для ефективної професійної діяльності з дорослими в умовах неформальної освіти.

5. Кожний з розділів *дослідної програми* педагогічного супроводу підготовки майбутніх науково-педагогічних працівників до неформального навчання дорослих, розробленої та впровадженої в межах магістратури за спеціалізацією «Педагогіка вищої школи», реалізовано чотирма основними етапами: діагностично-цільовим, змістово-ознайомчим, операційно-діяльнісним, оцінно-результативним. Провідними структурними компонентами дослідної програми визначено: мотиваційно-ціннісний; інноваційно-когнітивний; професійно-діяльнісний; результативно-рефлексійний.

Дослідна програма включала розроблення шляхів формування у майбутніх науково-педагогічних працівників готовності до навчання дорослих в умовах неформальної освіти відповідно до кожної з визначених організаційно-педагогічних умов, етапів і компонентів.

Диверсифікацію методичного забезпечення здійснено відповідно до організаційно-педагогічних умов підготовки майбутніх науково-педагогічних працівників до неформального навчання дорослих.

Для забезпечення *першої* організаційно-педагогічної умови виконано сегментування цільових навчальних груп дорослих за допомогою процесів категоризації, класифікації, періодизації дорослого населення. Враховано відмінності їхніх освітніх потреб, характеристик і поведінки на підставі таких відібраних категорій: зайнятість, рівень доходу, вік, стать, сімейний стан, освіта, працевлаштування, професія, посада, добробут, фінансовий статус, особистий престиж, коло спілкування, суспільні зв'язки, влада, класова свідомість, мобільність тощо.

Для методичного забезпечення *другої* організаційно-педагогічної умови схарактеризовано пріоритетні напрями навчання дорослих; з'ясовано провідні вимоги до їхньої реалізації; узагальнено особливості діяльності провайдерів неформальної освіти дорослих; виокремлено відмінності тематики неформальних освітніх програм для дорослих; розроблено глосарій найпоширеніших у сфері неформальної освіти дорослих технологій та освітніх подій.

На виконання методично-організаційного забезпечення *третьої* умови розроблено й упроваджено спеціальну програму з позааудиторної практики підготовки майбутніх науково-педагогічних працівників «Сучасний викладач неформальної освіти дорослих».

Центральною проблемою методичного забезпечення дослідної програми є єдність таких чотирьох професійно значущих домінант: соціально-ціннісної, компетентнісно-професійної, практико-академічної та гуманістичної.

У межах дослідної програми педагогічного супроводу аудиторної підготовки майбутніх науково-педагогічних працівників до навчання дорослих в умовах неформальної освіти реалізовано: авторський спецкурс «Навчання дорослих в умовах неформальної освіти», а також експериментальні модулі та заняття з навчальних дисциплін: «Дидактичні системи та педагогічні технології у вищій школі», «Моделювання професійної підготовки та діяльності фахівця», «Практична підготовка та стажування» тощо.

Результатом педагогічного супроводу позааудиторної роботи магістрантів є такі реалізовані експериментальні дослідницькі проекти, виконані в межах програми «Сучасний викладач неформальної освіти дорослих»: «Професіонал неформальної освіти дорослих третього тисячоліття», «Мої життєві компетентності як сучасного викладача-андрагога», «Академія молодого викладача-андрагога»; проведено загальноуніверситетські позааудиторні навчальні заходи, фестиваль неформальної освіти «Ярмарок сучасних педагогічних технологій навчання

дорослих»; зустрічі з відомими фахівцями неформальної освіти дорослих, керівниками Центрів освіти дорослих тощо.

6. Дієвість впливу запропонованої моделі та дослідної програми, спрямованих на формування готовності майбутніх науково-педагогічних працівників до навчання дорослих в умовах неформальної освіти, перевірено експериментально. Процедуру проведення педагогічного експерименту здійснено в три етапи (констатувальний, формувальний, контрольний) та чотири сесії. Загальна процедура аналізу результатів діагностування магістрантів заснована на порівняльному аналізі (частотних показників і середніх значень) двох груп за кожним компонентом готовності майбутніх науково-педагогічних працівників до навчання дорослих в умовах неформальної освіти.

Застосування авторської методики оцінювання сформованості основних компонентів готовності до навчання дорослих в умовах неформальної освіти підтвердило, що в результаті педагогічного експерименту відбулися кількісні зміни показників, які відобразили значущі якісні перетворення у свідомості й поведінці майбутніх науково-педагогічних працівників, що засвідчило суттєву позитивну динаміку та сформованість їхньої готовності до навчання дорослих в умовах неформальної освіти за рахунок цілеспрямованої професійної підготовки.

Статистичним підтвердженням цього стали кількісні показники експериментальних груп: з 0% – до 19,1% зростає кількість магістрантів з високим рівнем сформованості готовності (приріст склав 19,1%); на 57,5% (з 22,3% – до 79,8%) збільшився індекс середнього рівня сформованості готовності майбутніх науково-педагогічних працівників до навчання дорослих в умовах неформальної освіти; на 76,6% (з 77,7% – до 1,1%) зменшилася кількість студентів з початковим рівнем сформованості досліджуваної готовності. Темпи зміни відповідних показників у контрольних групах – значно нижчі.

Висновки й достовірність отриманих результатів педагогічного експерименту перевірено непараметричними методами математичної статистики. Для порівняння незалежних груп (експериментальної та контрольної) та для перевірки значущості змін в експериментальних групах, порівняно з контрольними, використано непараметричний U-критерій Манна-Вітні. З метою перевірки значущості запропонованої в дисертації дослідної програми проведено порівняння результатів усіх експериментальних груп за допомогою непараметричного H-критерію Крускала-Волліса.

Результати педагогічного експерименту в своїй сукупності показали, що в експериментальних групах, на відміну від контрольних, формування готовності магістрантів відбувалося інтенсивніше, підтверджуючи тим самим ефективність розробленої автором моделі й дослідної програми педагогічного супроводу підготовки майбутніх науково-педагогічних працівників до навчання дорослих в умовах неформальної освіти. Відтак, розроблена дослідна програма є ефективною й може бути запропонована для впровадження в процес професійної підготовки майбутніх науково-педагогічних працівників у магістратурі за спеціалізацією «Педагогіка вищої школи».

Викладені результати дисертаційного дослідження не вичерпують усіх аспектів порушеної проблеми. Подальшого вивчення потребують психолого-педагогічні умови якісної перебудови й модернізації магістерської педагогічної підготовки викладачів-андрагогів; механізми створення для цього потужної бази й використання перспективного зарубіжного досвіду; організація сучасного інформаційного забезпечення цього процесу тощо.

Представлене дослідження, яке на запропоновану тему виконано вперше, дає можливість певним чином упорядкувати й прискорити в Україні процес цілеспрямованої професійної підготовки педагогів-андрагогів на базі магістратури за спеціалізацією «Педагогіка вищої школи».

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографія

1. Самодумська О. Л. Теоретичні і методичні засади підготовки майбутніх науково-педагогічних працівників до навчання дорослих в умовах неформальної освіти : монографія. Запоріжжя: АА Тандем, 2019. 380 с.

Наукові праці в українських наукових періодичних виданнях України

2. Рассказова О. Л. Ключові компетентності дорослих в умовах неперервної освіти. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. Тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору»*: зб. наук. праць. Київ: Гнозис, 2017. Вип. 21. Кн. 3. Т. III (77). С. 374–383.

3. Рассказова О. Л. Ключові освітні компетентності дорослих: нормативно-правові особливості поняття. *Вісник Черкаського університету. Науковий журнал. Серія: Педагогічні науки*. 2018. Вип. 5. С. 135–141.

4. Рассказова О. Л. Методичний супровід організації і проведення фестивалів неформальної освіти дорослих. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*: зб. наук. пр. / редкол.: Т. І. Сущенко (голов. ред.) та ін. Запоріжжя: КПУ, 2018. Вип. 58–59 (111–112). С. 173–180.

5. Рассказова О. Л. Методично-технологічний аспект неформального навчання дорослих. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*: зб. наук. пр. / редкол.: Т. І. Сущенко (гол. ред.) та ін. Запоріжжя: КПУ, 2017. Вип. 55 (108). С. 276–285.

6. Рассказова О. Л. Неформальна освіта дорослих: виклики і суперечності. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*: зб. наук. пр. / редкол. Л. Б. Лук'янова та ін.; Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України. Київ; Ніжин: Видавець ПП Лисенко М. М., 2017. Вип. 1 (13). С. 64–73.

7. Рассказова О. Л. Освітні івенти як засіб формування громадянськості в неформальній освіті дорослих. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. Педагогічні науки*: зб. наук. пр. 2017. Вип. 3 (35). С. 269–280.

8. Рассказова О. Л. Провайдери неформального навчання дорослих як суб'єкти освітньої діяльності. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка*. 2017. Вип. XVIII. № 2 (19). С. 178–185.

9. Рассказова О. Л. Соціально-економічні умови розвитку неформальної освіти дорослих. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*: зб. наук. пр. Київ; Вінниця: Планер, 2018. Вип. 50. С. 81–84.

10. Рассказова О. Л. Феномен неформальної освіти дорослих як педагогічної категорії. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*: зб. наук. пр. / редкол.: Т. І. Сущенко (голов. ред.) та ін. Запоріжжя: КПУ, 2017. Вип. 54 (107). С. 203–212.

11. Самодумська О. Л. Діагностичний інструментарій перевірки формування готовності майбутніх науково-педагогічних працівників до навчання дорослих в умовах неформальної освіти. *Педагогічний альманах*. 2019. Вип. 42. С. 149–155.

12. Самодумська О. Л. Змістова складова сучасної неформальної освіти дорослих. *Збірник наукових праць Уманського державного університету імені Павла Тичини* / гол. ред. М. Т. Мартинюк. Умань: Візаві, 2018. С. 224–232.

13. Самодумська О. Л., Самойленко О. А. Неформальна освіта дорослих: досвід країн Європейського Союзу. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка*: зб. наук. пр. / редкол.: О. І. Курок (відп. ред.) та ін. Глухів: РВВ Глухівського НПУ ім. О. Довженка, 2019. Вип. 39. С. 202–213.

14. Самодумська О. Л. Організаційно-педагогічні умови підготовки майбутніх науково-педагогічних працівників до навчання дорослих в умовах неформальної освіти. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка* / гол. ред. М. О. Носко. 2019. С. 183–187.

15. Самодумська О. Підготовка науково-педагогічних працівників до діяльності у неформальній освіті дорослих: реалії та перспективи. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Педагогічні науки* / гол. ред. Г. Є. Киричук, відп. ред. Н. А. Сейко. 2018. Вип. 4 (95). С. 166–175.

16. Ткаченко О. Л. Аксіо- та пайдоцентричне розуміння професійних здібностей педагога. *Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору*. 2011. № 3. Т. VII (32). С. 389–397.

17. Ткаченко О. Л. Здоров'язберігальна діяльність кафедри як базового структурного підрозділу вищого навчального педагогічного закладу. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2010. № 1 (3). С. 421–428.

18. Ткаченко О. Л. Особливості мотивації майбутніх викладачів вищих навчальних закладів у практичній професійній підготовці. *Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору. Гуманітарний вісник*. 2012. Вип. 27. Т. III (36). С. 221–229.

19. Ткаченко О. Л. Психолого-педагогічні особливості навчання людей поважного віку. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка*. 2017. Вип. XVIII. № 1 (18). С. 212–219.

20. Ткаченко О. Л. Цілі освіти та цілі особистості в освіті: співпадіння та протиріччя. *Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ ім. Григорія Сковороди»*. Тематичний випуск «Міжнародні Челпанівські психолого-педагогічні читання». 2014. Вип. 31. Т. II (10). С. 136–143.

*Наукові праці в наукових виданнях України,
що входять до міжнародних наукометричних баз*

21. Рассказова Е. Особенности систематизации групп взрослого населения как целевой аудитории неформального образования. *Studia Universitatis Moldaviae. Universitatea de stat din Moldova. Chiinău*, 2018. № 5 (115). С. 119–124.

22. Рассказова О. Л. Неформальна освіта дорослих у контексті показників людського розвитку. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2017. № 7 (71). С. 116–125.

23. Самодумська О. Л. Систематизація центрів освіти дорослих як провайдерів неформального навчання в Україні. *ScienceRise: Pedagogical Education*. 2019. № 4 (31). С. 36–40.

24. Ткаченко Е. Л. Неформальное образование взрослых: педагогические аспекты термина. *Современные образовательные технологии в мировом учебно-воспитательном пространстве*: сб. матер. XI Междунар. науч.-практ. конфер. / под общ. ред. С. С. Чернова. Новосибирск: изд-во ЦРНС, 2017. С. 27–33.

25. Ткаченко Е. Л. Неформальное образование взрослых: лексикологические особенности терминологии. *Инновационные тенденции развития системы образования*: матер. VI Междунар. науч.-практ. конфер. (г. Чебоксары, 19 февраля 2017 г.). Чебоксары: Интерактив плюс, 2017. С. 250–252.

26. Ткаченко О. Гейміфікація освіти: формальний і неформальний простір. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвуз. зб. наук. праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка* / упоряд.: В. Ільницький, А. Душний, І. Зимомря. Дрогобич: Посвіт, 2015. Вип. 11. С. 303–310.

Наукові праці в наукових виданнях зарубіжних країн

27. Рассказова Е. Тенденции развития ключевых компетентностей взрослых в условиях нового экономического социума. *Acta et commentationes tiinte ale Educaiei: Revistă tiinifică*. 2018. № 2 (13). С. 80–90.

28. Самодумська О. Заходи як неформальне освітнє середовище дорослих. *Scientific letters of academic society of Michal Baludansky*. 2018. № 6. С. 46–48.

29. Самодумська О. Сучасна неформальна освіта дорослих в Україні *Teória a prax edukácie dospělých: Andragogické vedecké studie*. Prešov, 2019 С. 83–89.

30. Ткаченко Е. Л. Влияние демографических тенденций на направления развития неформального образования взрослых. *Теоретические и методологические проблемы современного образования*: матер. XXXI Междунар.

науч.-практ. дистанц. конфер. (15–16 марта 2017 г.). Москва: изд-во «Институт стратегических исследований», 2017. С. 64–66.

31. Ткаченко Е. Последипломное образование педагогов в системе высшего образования. *Invatatamintul universittar din Republica Moldova la 80 de ani: Materialele Conf. Șt. Intern. (28–29 septembrie 2010)*. Antetit. Unuv de Stat din Tiraspol, 2010. Vol. 1: Probleme actuale ale științelor filologice, psihologice, pedagogice și social-politice. С. 357–363.

32. Samodumska O. L. Leading subjects of non-formal adult education in Ukraine. *Vědecký časopis Aktuální pedagogika*. 2019. № 2–3. Vědecko vydavatelské centrum «Sociosféra-CZ». P. 45–50.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

33. Рассказова О. Л. Європейський та національний виміри: ключові компетентності фахівців. *Підготовка фахівців у сфері освіти та менеджменту: європейський вимір*: матер. Міжнар. наук.-практ. конфер. (29–30 березня 2018 р., м. Черкаси). Черкаси: Видавець Чабаненко Ю. А., 2018. С. 22–23.

34. Рассказова О. Л. Ключові (загальні) освітні компетентності дорослих: семантичне поле. *Особистісно-професійна компетентність педагога: теорія і практика*: зб. матер. II Всеукраїнської наук.-метод. конфер. (28 лютого 2018 р.) / за заг. ред. Л. В. Сєрих. Суми: НІКО, 2018. С. 231–235.

35. Рассказова О. Л. Неформальна освіта дорослих: компетентнісний підхід. Формальна і неформальна освіта у вимірах педагогіки добра Івана Зязюна: *матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Формальна і неформальна освіта у вимірах педагогіки добра Івана Зязюна» (5–6 березня 2018 р.)*. Полтава: АСМІ, 2018. С. 43–44.

36. Рассказова О. Развитие ключевых (загальнопрофесійних) компетентностей дорослих в умовах нового економічного соціуму. *Професійна освіта: андрагогічний підхід*: монографія / кол. авторів; за ред. О. А. Дубасенюк. Житомир: вид-во О. О. Євенок, 2018. С. 119–145.

37. Рассказова О. Л. Тренінг «Емоційна компетентність». *Територія успіху*. 2017. № 1 (4). С. 52–56.

38. Рассказова О. Л. Тренди розвитку ключевих компетентностей менеджерів закладів освіти. *Управління закладами освіти на засадах акмеологічного підходу*: зб. матер. Всеукр. наук.-практ. конфер. (16 березня 2018 року): в 2 ч. Житомир: вид-во ФОП Левковець, 2018. Ч. 2. С. 81–85.

39. Рассказова О. Л. Ціннісні аспекти організації фестивалів неформальної освіти дорослих *Професійний розвиток фахівців у системі освіти дорослих: історія, теорія, технології*: зб. матер. III Всеукр. інтернет-конфер. (18 квітня 2018 р., м. Київ): у 2-х ч. / упоряд.: В. В. Сидоренко, Я. Л. Швень. Київ: Агроосвіта, 2018. Ч. 1. С. 178–180.

40. Рассказова О. Л. Фестивалі неформальної освіти дорослих у контексті сучасних суспільних викликів. *Розвиток професійної майстерності педагога*: зб. матер. Міжнар. наук.-практ. конфер. (26–27 квітня 2018 р., м. Тернопіль) / уклад.:

В. Є. Кавецький, А. В. Вихрущ, О. Я. Жизномірська, І. І. Гаврищак, С. Б. Гах. Тернопіль: Тайп, 2018. С. 271–272.

41. Самодумська О. Андрагогічна складова підготовки майбутніх науково-педагогічних працівників неформальної освіти дорослих. *Конкурентоспроможність вищої освіти України в умовах інформаційного суспільства*: зб. тез I Міжнар. наук.-практ. конфер. (9 листопада 2018 р., м. Чернігів). Чернігів: нац. технол. ун-т. Чернігів, 2018. С. 652–653. URL: <https://www.stu.cn.ua> (дата звернення: 17.12.2018).

42. Самодумська О. Л. Андрагог як суб'єкт навчання дорослих поважного віку в умовах неформальної освіти. *Теоретичні та практичні засади соціалізації людей поважного віку*: матер. Всеукр. наук.-практ. конфер. (1 травня 2019 р.). Миколаїв: ФОП Швець В. Д., 2019. С. 110–113.

43. Самодумська О. Л. Дефініції понять неформальної освіти і неформального навчання дорослих. *Філософсько-світоглядні та культурологічні контексти неперервної освіти*: матер. Міжнар. наук.-практ. конфер. (12–13 квітня 2019 р, м. Дніпро) / наук. ред. О. Є. Висоцька. Дніпро: СПД «Охотнік», 2019. С. 290–292.

44. Самодумська О. Дидактичне та методичне забезпечення модернізації змісту неформальної освіти дорослих. *Модернізація освітнього середовища: проблеми та перспективи*: матер. IV Міжнар. наук.-практ. конфер. (11–12 жовтня 2018 р., м. Умань) / гол. ред. І. І. Осадченко. Умань: ВПЦ «Візаві», 2018. С. 139–142.

45. Самодумська О. Л. Доросле населення як цільова аудиторія неформальної освіти. *Концептуальні засади розвитку освіти дорослих: світовий досвід, українські реалії і перспективи*: зб. наук. ст. / за ред. В. Г. Кременя, Н. Г. Ничкало, укл.: О. В. Аніщенко, Л. Б. Лук'янова. Київ: Знання України, 2018. С. 104–112.

46. Самодумська О. Особливості стану підготовки професіоналів до діяльності у неформальній освіті дорослих. *Педагогічна освіта в Україні: пошуки, стратегія, перспективи розвитку*: матер. Всеукр. наук.-практ. конфер. з між нар. участю (20–21 листопада 2018 р.). Полтава: ПНПУ імені В. Г. Короленка. 2019. № 19. С. 76–78.

47. Самодумська О. Л. Принципи підготовки науково-педагогічних працівників до неформальної освіти дорослих. *Розвиток вищої освіти в Україні: виклики XXI століття*: матер. Всеукр. Інтернет-конференції (7 березня 2019 р.) / Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. URL: <https://conference.pu.if.ua/forum/viewtopic.php?f=225&p=893#p893> (дата звернення: 17.03.2019).

48. Самодумська О. Л. Програма курсу «Абетка андрагога для навчання людей поважного віку в умовах неформальної освіти» *Неформальна освіта людей поважного віку*: навч.-метод. посіб. / за ред. М. М. Букача. Миколаїв: МОІППО та ГО ОЦ УТВ, 2019. С. 531–534.

49. Самодумська О. Л. Реалії та перспективи підготовки андрагогів для неформальної освіти дорослих закладами вищої освіти. *Інноваційний розвиток вищої освіти: глобальний, європейський та національний виміри змін*: матер.

V Міжнар. наук.-практ. конфер. (16–17 квітня 2019 р., м. Суми). Суми: вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2019. С. 140–142.

50. Самодумська О. Л. Складові професійної майстерності сучасного андрагога неформальної освіти. *Розвиток професійної майстерності педагога в умовах нової соціокультурної реальності*: зб. матер. II Міжнар. наук.-практ. конфер. (11–12 квітня 2019 р., м. Тернопіль): у 2 ч. / уклад.: В. Є. Кавецький, А. В. Вихрущ, О. Я. Жизномірська, І. І. Кузьма, С. Б. Гах. Тернопіль: СМП «Тайп», 2019. Ч. 2. С. 163–165.

51. Самодумська О. Л. Специфіка підготовки майбутніх науково-педагогічних працівників до освітньої діяльності з дорослими. *Підготовка фахівців в умовах імплементації концептуальних засад розвитку педагогічної освіти в Україні*: матер. III Всеукр. педагогічних читань, присвячених 100-річчю з дня народження Василя Сухомлинського (15 листопада 2018 р., м. Черкаси). Черкаси: ФОП Гордієнко Є. І., 2018. С. 96–98.

52. Самодумська О. Л. Сучасні ролі андрагога в неформальній освіті. *Сучасна освіта – доступність, якість, визнання*: зб. наук. пр. Міжнар. наук.-метод. конфер. (14–15 листопада 2018 року, м. Краматорськ) / під заг. ред. С. В. Ковалевського. Краматорськ: ДДМА, 2018. С. 230–233.

53. Самодумська О. Фахова діяльність андрагога в умовах неформальної освіти. *Наукова діяльність як шлях формування професійних компетентностей майбутнього фахівця (НПК–2018)*: матер. Міжнар. наук.-практ. конфер. (6–7 грудня 2018 р., м. Суми): у 2-х ч. Суми: ФОП Цьома С. П., 2018. Ч. 1. 128–129.

54. Ткаченко О. Л. Доросле населення як цільова аудиторія неформальної освіти. *Теоретичні та практичні засади соціалізації людей похилого віку*: матер. Всеукр. наук.-практ. конфер. (18–19 травня 2017 р.). Миколаїв: ФОП Швець В. М., 2017. С. 186–192.

55. Ткаченко О. Л. Навчально-методичні та наукові видання: структура, обсяг, особливості оформлення та підготовки до друку: практ. посіб. Суми: Мрія, 2015. 52 с.

56. Ткаченко О. Л. Особливості професіогенезу дорослого населення в умовах інноваційних змін. *Інноваційні технології розвитку особистісно-професійної компетентності педагогів в умовах післядипломної освіти*: зб. наук. пр. I Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конференції (24 травня 2017 р., м. Суми). URL: <https://sites.google.com/view/professional-education-kaf/діяльність-кафедри/всеукраїнська-конференція> (дата звернення: 01.07.2017).

57. Ткаченко О. Л. Поважний вік: життя прекрасне. Записник-порадник поважного добродія. Київ, 2017. 106 с.

58. Ткаченко О. Л. Професійне вигорання педагога: стан і напрями стабілізації. *Освітні інновації: філософія, психологія, педагогіка*: матер. Міжнар. наук.-практ. конфер. (3 грудня 2014 р.): у 4 ч. Суми: Мрія, 2014. Ч. 1. С. 183–187.

59. Ткаченко О. Сучасні тенденції гейміфікації освітнього простору. *Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи*: тези III Міжнар. наук.-практ. конфер. молодих вчених (26–27 березня 2015 р., м. Дрогобич) / упоряд.: В. Ільницький, А. Душний, І. Зимомря. Дрогобич: Посвіт: Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, 2015. С. 272–274.

60. Ткаченко О. Л. Сучасний простір неформальної освіти. *Освіта дорослих – регіональний розвиток: досвід, виклики, стратегії*: зб. матер. Форуму до Міжнародних днів освіти дорослих у Запорізькій області (6 жовтня 2016 р., м. Запоріжжя). Мелітополь: вид-во МДПУ ім. Б. Хмельницького, 2017. С. 56–58.

Наукові праці, які додатково відображають результати дисертації

61. Рассказова О. Л. Навчально-методичні та наукові видання: структура, обсяг, оформлення та підготовка до друку: практич. посіб. (доп. та переробл.). Суми: НВВ КЗ СОІППО, 2017. 56 с.

62. Рассказова О. Л. Оформлення навчально-методичних і наукових видань дослідника як складова академічної культури СумДПУ. *Академічна культура дослідника в освітньому просторі*: зб. матер. Міжнар. наук.-практич. конфер. (17 травня 2018 р., м. Суми) / за ред. О. М. Семенов. Суми: вид-во СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2018. С. 54–58.

63. Рассказова О. Л. Сучасні ключові компетентності фахівців. *Наукова школа академіка І. А. Зязюна у працях його соратників та учнів*: матер. IV наук.-практич. конфер. (23–24 травня 2018 р.) / за заг. ред. О. Г. Романовського. Харків: НТУ «ХПІ», 2018. С. 275–278.

64. Ткаченко О. Л. Думки повинні відчувати, а почуття думати. *Резонанс*. 2017. № 5–6. С. 376–377.

65. Ткаченко О. Л. Діалогічна взаємодія суб'єктів педагогічного процесу як фактор їхнього особистісного розвитку. *Квазіпросторові відносини людини і середовища: педагогічний, психологічний, біологічний, медичний аспекти*: матер. Всеукр. наук.-практич. конфер. Полтава: Друкарня ФОП Ткалич А. М., 2009. С. 113–115.

66. Ткаченко О. Л. Ефективність цілей творчої особистості. *Обдарована молодь – успішна держава*: матер. обл. наук.-практич. конфер. (26 листопада 2014 р., м. Суми). Суми: РВВ СОІППО, 2014. С. 267–270.

67. Ткаченко О. Л. Технології неформальної освіти у підвищенні кваліфікації педагогів. *Особистісно-професійна компетентність педагога: теорія і практика*: матер. I Всеукр. наук.-метод. конфер. (28 лютого 2017 р.) / за заг. ред. Л. В. Серих. Суми: НІКО, 2017. С. 317–320.

АНОТАЦІЯ

Самодумська О. Л. Теоретичні і методичні засади підготовки майбутніх науково-педагогічних працівників до навчання дорослих в умовах неформальної освіти. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. Класичний приватний університет, Запоріжжя, 2020.

Дисертацію присвячено проблемі підготовки майбутніх науково-педагогічних працівників до навчання дорослих в умовах неформальної освіти.

У роботі на основі сучасних наукових ідей, філософських, психологічних, педагогічних досліджень проаналізовано соціально-економічні умови та стан

розвитку неформальної освіти дорослих. Доведено доцільність підготовки майбутніх науково-педагогічних працівників до навчання дорослих в умовах неформальної освіти у межах магістратури закладів вищої освіти.

Уперше обґрунтовано концепцію такої підготовки в закладах вищої освіти. Розроблено, впроваджено та здійснено експериментальну перевірку авторської моделі підготовки майбутніх науково-педагогічних працівників до навчання дорослих в умовах неформальної освіти та дослідної програми педагогічного супроводу такої підготовки у межах магістратури закладів вищої освіти. Пріоритетним визначено дотримання організаційно-педагогічних умов (дидактичне забезпечення відбору та проектування цілей, змісту, результатів підготовки майбутніх науково-педагогічних працівників до навчання різних категорій дорослих; науково-методичне забезпечення диверсифікації напрямів, тематики й технологій у процесі підготовки майбутніх науково-педагогічних працівників до навчання дорослих в умовах неформальної освіти; організаційне забезпечення позааудиторної практики підготовки майбутніх науково-педагогічних працівників до навчання дорослих у неформальному освітньому середовищі) та єдності професійно-значущих домінант (соціально-ціннісної, компетентісно-професійної, практико-академічної, гуманістичної).

На базі розробленої професіограми андрагога та її моделі – «професіографічного квадранту» створено портрет майбутнього науково-педагогічного працівника зі сформованою готовністю до навчання дорослих в умовах неформальної освіти. Уточнено та конкретизовано зміст і сутність ключових понятійних конструктів. Підготовлено глосарій щодо найпоширеніших у сфері неформальної освіти технологій навчання дорослих та освітніх подій.

Ключові слова: домінанти, навчання дорослих, науково-методичне забезпечення, неформальна освіта дорослих, організаційно-педагогічні умови, підготовка майбутніх науково-педагогічних працівників, професійна готовність.

АННОТАЦІЯ

Самодумская О. Л. Теоретические и методические основы подготовки будущих научно-педагогических работников к обучению взрослых в условиях неформального образования. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. Классический приватный университет, Запорожье, 2020.

Диссертация посвящена проблеме подготовки будущих научно-педагогических работников к обучению взрослых в условиях неформального образования.

В работе на основе современных научных идей, философских, психологических, педагогических исследований проанализированы социально-экономические условия и состояние развития неформального образования взрослых. Доказана целесообразность подготовки будущих научно-педагогических работников к обучению взрослых в условиях неформального образования в рамках магистратуры учреждений высшего образования.

Впервые обоснована концепция такой подготовки в учреждениях высшего образования. Разработаны, внедрены авторская модель подготовки будущих научно-педагогических работников к обучению взрослых в условиях неформального образования и исследовательская программа педагогического сопровождения такой подготовки в рамках магистратуры учреждений высшего образования, а также осуществлена их экспериментальная проверка. Приоритетным определено соблюдение организационно-педагогических условий (дидактическое обеспечение отбора и проектирования целей, содержания, результатов подготовки будущих научно-педагогических работников к обучению различных категорий взрослых; научно-методическое обеспечение диверсификации направлений, тематики и технологий в процессе подготовки будущих научно-педагогических работников к обучению взрослых в условиях неформального образования; организационное обеспечение внеаудиторной практики подготовки будущих научно-педагогических работников к обучению взрослых в неформальной образовательной среде) и единства профессионально-значимых доминант (социально-ценностной, компетентностно-профессиональной, практико-академической, гуманистической).

На базе разработанной профессиограммы андрагога и ее модели – «профессиографического квадранта» создан портрет будущего научно-педагогического работника со сформированной готовностью к обучению взрослых в условиях неформального образования. Уточнено и конкретизировано содержание и суть ключевых понятийных конструктов. Подготовлен глоссарий наиболее применяемых в сфере неформального образования технологий обучения взрослых и образовательных событий.

Ключевые слова: доминанты, обучение взрослых, научно-методическое обеспечение, неформальное образование взрослых, организационно-педагогические условия, подготовка будущих научно-педагогических работников, профессиональная готовность.

SUMMARY

Samodumska O. L. Theoretical and Methodological Foundations of Training Future Scientific-Pedagogical Workers for Teaching Adults in Non-Formal Education. – Manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Pedagogical Sciences, specialty 13.00.04 – theory and methodology of professional education. – Classic Private University, Zaporizhzhia, 2020.

The dissertation is devoted to the problem of training of future scientific-pedagogical workers for teaching adults in non-formal education.

The paper analyzes the socio-economic conditions and the state of development of non-formal adult education on the foundations of modern scientific ideas, philosophical, psychological and pedagogical research. The expediency of preparation of future scientific-pedagogical workers for teaching adults in non-formal education in the framework of the master's program of higher education institutions is proved.

For the first time, the concept of such training in higher education institutions is substantiated. The author's model of training future scientific-pedagogical workers for teaching adults in non-formal education and a research program of pedagogical support for this training in the framework of the master's program of higher educational institutions has been developed and implemented, and their effectiveness has been experimentally verified. Priority is given to the observance of organizational and pedagogical conditions (didactic support for the selection and design of goals, content, and results of training future scientific-pedagogical workers for training various categories of adults; scientific and methodological support for the diversification of areas, topics, and technologies in the process of preparing future scientific-pedagogical workers for teaching adults in non-formal education; organizational support of extracurricular practice of training future scientific-pedagogical workers for teaching adults in non-formal educational environment) and unity of professionally significant dominants (social-value, competence-professional, practical-academic, humanistic).

The job description of andragog and its model – «professional graphic quadrant» created a portrait of the future scientific-pedagogical worker with the formed readiness for teaching adults in non-formal education.

The content and essence of the conceptual constructs are specified: «non-formal adult education», «teaching adults in non-formal education», «provider of non-formal education», «training of future scientific-pedagogical workers for teaching adults in non-formal education», «readiness of future scientific-pedagogical workers for teaching adults in non-formal education».

A Glossary of the most common non-formal education technologies for teaching adults and educational events has been prepared.

The main scientific provisions, conclusions and experimental developments are implemented in the process of professional training of future scientific-pedagogical workers for teaching adults in non-formal education in higher education institutions: Zaporizhzhia National University, Oles Honchar Dnipro National University, Classical Private University (Zaporizhzhia), Municipal Institution «Sumy Institute of Postgraduate Pedagogical Education», National Pedagogical Dragomanov University, Sumy State Pedagogical University named after A. Makarenko, Khmelnytsky Humanitarian and Pedagogical Academy, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, Alfred Nobel University (Dnipro).

The following author's achievements are of practical importance: special course «Teaching Adults in Non-formal Education»; special program for extracurricular work «Modern Teacher of Non-formal Adult Education»; research projects «Professional of Non-formal Adult Education of the Third Millennium», «My life Competencies as a Modern Teacher-Andragog», «Academy of Young Teacher-Andragog»; festival of non-formal education «Fair of Modern Pedagogical Technologies for Adult Education»; methods of assessing the levels of formation of the main components (criteria, indicators) of readiness for adult education in non-formal education using specially selected diagnostic tools; open lecture «Modern Pedagogical Technologies of Teaching Adults»; program «Goals of the Individual in Education»; trainings «Fundamentals of Professional Goal-setting» and «Emotional Competence of the Scientific-Pedagogical Worker»; master classes («Career Dimensions of the Professional Path», «Optimization of the

Consequences of Professional Burnout», «Elegant Age: Life Is Beautiful», «Respectable Age: Secrets of Active Longevity»); meetings with well-known experts of non-formal adult education, heads of adult education centers, and so on.

The conclusions and reliability of the results of the pedagogical experiment were verified by nonparametric methods of mathematical statistics. The non-parametric Mann-Whitney U test was used to compare independent groups (experimental and control) and to test for significance of changes in experimental groups compared to control groups. In order to verify the significance of the research program proposed in the dissertation, the results of all experimental groups were compared using the nonparametric Kruskal-Wallis H test.

The effectiveness of the developed model and research program of pedagogical support for the preparation of future scientific-pedagogical workers for teaching adults in non-formal education is confirmed by the results of the pedagogical experiment, which together showed that in experimental groups, in contrast to control groups, the formation of readiness of undergraduates was more intensive. It is proved that the developed research program can be proposed for implementation in the process of professional training of future scientific-pedagogical workers in the master's program of higher education institutions in the specialty «Pedagogy of Higher School».

Key words: dominants, teaching adults, scientific and methodological support, non-formal adult education, organizational and pedagogical conditions, training of future scientific-pedagogical workers, professional readiness.

САМОДУМСЬКА ОЛЕНА ЛЬВІВНА

**ТЕОРЕТИЧНІ І МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ПІДГОТОВКИ
МАЙБУТНІХ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ
ДО НАВЧАННЯ ДОРΟΣЛИХ
В УМОВАХ НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора педагогічних наук

Підписано до друку 17.02.2020.

Формат 60×84/16. Папір офсетний. Друк різнографний. Гарнітура Times.
Умовн.-друк. арк. 1,8. Обл.-вид. арк. 1,8. Тираж 150 пр. Зам. № 07-20а.

Видавець та виготовлювач
Класичний приватний університет
69002, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 70б

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
серія ДК, № 3321 від 25.11.2008